

547 Numaralı Bolu Livası Evkâf Defteri'ne Göre Yenice, Ulus-Amasra ve Onikidivan'da Vakıfta Bulunmuş Osmanlı ve Candarlı Hanedanı Mensupları¹

Özkan Kara², Ali Ertuğrul³

ÖZET

Bu çalışmada, II. Selim dönemine ait 547 Numaralı *Bolu Livası Evkaf Defteri*'nden hareketle Onikidivan, Ulus-Amasra ve Yenice'de vakfedilen arazileri ortaya koymak ve buna dayanarak vakıfta bulunan kimselerin bölgeyle ilgilerini tespit etmek hedeflenmektedir. Bugün Karabük ve Bartın illeri dâhilinde bulunan bu yerleşim birimlerinde etkili olmuş sultan, bey ve emir gibi siyasi hüviyete haiz kişilerin tespitiyle bölgenin tarihsel geçmişine dair çıkarımlarda bulunmak mümkün hale gelecektir. Aynı zamanda bu kimseler tarafından vakfedilen mal ve arazilerin kamu menfaati adına gördükleri işlevleri, cami, medrese, tekke, zaviye, köprü ve yollar gibi eserlerin yapımı, tamiri ve işleyişindeki rolleri de ortaya çıkmış olacaktır. Bölgenin Osmanlı hâkimiyeti altına girmesini sağlayan Orhan Bey'e ve bölgede etkili olmuş Umuroğullarına mensup kimselere, Evkaf defteri'nin ele alınır bu kısmında atıflarda bulunulmuş olmaması bölge tarihi açısından dikkat çekicidir. Tayin etmiş oldukları vakıflar yoluyla bölge tarihi üzerinde etkili olmuş Osmanlı ve Candarlı hanedanı mensuplarının kimler oldukları da açığa çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuzey-batı Karadeniz bölgesi, Yenice, Ulus-Amasra, Onikidivan, Vakıflar.

Members of the Ottoman and Candarli Dynasty Found in Foundations in Yenice, Ulus-Amasra and Onikidivan According to the Awqaf Book of Bolu Liva Numbered 547

ABSTRACT

In this study, it is aimed to reveal the endowed lands in Onikidivan, Ulus-Amasra and Yenice based on *the Awqaf Book of Bolu Liva* Numbered 547 belonging to the period of Selim II and to determine the interests of the people in the foundation with the region. It will be possible to make inferences about the historical past of the region by identifying political figures such as sultans, bays and amirs who were influential in these settlements located within the provinces of Karabük and Bartın today. At the same time, the functions of the properties and lands donated by these people for the public good and their roles in the construction, repair and operation of works such as mosques, madrasahs, takkas, zawiya, bridges and roads will also be revealed. It is noteworthy in terms of the history of the region that there are no references in this section of the Awqaf Book to Orhan Bey, who brought the region under Ottoman rule, and to the members of the Umuroğulları who were influential in the region. It also becomes clear who the members of the Ottoman and Candarli dynasties were, who had an influence on the history of the region through the foundations they appointed.

Keywords: North-west Black Sea region, Yenice, Ulus-Amasra, Onikidivan, Foundations.

Sorumlu Yazar:

Özkan Kara

¹ Bu makale, Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde Prof. Dr. Ali Ertuğrul danışmanlığında Özkan Kara tarafından hazırlanmakta olan "II. Selim Dönemine Ait 547 Numaralı Bolu Livası Evkâf Defterine Göre Onikidivan, Ulus-Amasra ve Yenice Vakıfları" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Öğrencisi, Düzce Üniversitesi, ozkan.kara4106@gmail.com, ORCID: 0009-0005-5478-8352

³ Prof. Dr., Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, aliertugrul@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0490-749X

1. GİRİŞ

Vakfın hukukî niteliği, kurucu unsurları, bağlayıcılık kazanması ve vakfedilen malın mülkiyeti gibi hususlarda nisbeten farklı kanaatler mevcutsa da terim olarak vakıf kelimesi, “bir malın mâliki tarafından dinî, içtimaî ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi” şeklinde tanımlanabilecek hukukî bir işlemi ifade eder (Günay, 2012: s.475). İslâm medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden vakıflarla desteklenmiş hayır müesseseleri Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı coğrafyasında da gelişerek hizmetlerini sürdürmüş, amme (kamu) alanında birçok ictimai vazifeleri yerine getirmenin yanında cami, medrese, tekke, zaviye, köprü, yollar vs. gibi eserlerin yapımında ve işleyişinde de etkin rol oynamışlardır. Söz konusu hizmetlerin devamlılığı açısından düzenli bir gelir kaynağı oluşturan vakıfların harcamalarını karşılamak için birtakım mallar vakfa devredilmiş; devredilen bu mal ve arazilerin (çiftlikler, tarlalar, bahçeler vs.) tasarruf hakkını alanlar, elde ettikleri gelirlerin bir kısmını vakıf görevlisine teslim ederek devlet hazinesinden gider kaybı yaşanmadan vakıf şartlarına uygun olarak hizmetlerin devam etmesini sağlamışlardır (Halaçoğlu, 2014: s.161).

Vakfedilen mal ve arazilerin tescili ve tasarruf hakkı, vakfın içinde yer aldığı devletin ya da beyliğin hükümdarı, hanedan azası, devlet adamları veya maiyetleri tarafından verilen berat, nişan, biti, hükm-i hümayun, vakıfnâme ve temessük adını taşıyan belgeler vasıtasıyla kayıt altına alınmaktaydı. Vakıf sahiplerine verilen ve babadan çocuğa devreden bu belgelerin zaman zaman yapılan tahrirât sırasında görülüp deftere kaydedildikleri anlaşılmaktadır. Nitekim bu çalışmanın aslî kaynağını oluşturan Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi’ndeki KK. TTd. 547 Nolu Bolu Livası Evkaf Defteri içerisinde “berâtı görülüp deftere sebt olundu” (TTd.547, v.143b), “muğarrernâmesi var görülüp deftere kayd olundu” (TTd. 547, v.144b, 154a, 161b), “elinde nişanı vardır” (TTd. 547, v.182a), “temessükleri vardır” (TTd. 547, v.147a), “mektubu var” (TTd. 547, v.143b), “bitileri vardır” (TTd. 547, v.151b) ve “hüküm vermiş” (KK. TTd. 547, v.162a) gibi ifadeler de bu durumu doğrular mahiyettedir.

Bu çalışmanın temel kaynağı olan Bolu Livası Evkaf Defteri’nin biri fotokopi olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan biri KK. TTd. 547 Nolu Bolu Livası Evkaf Defteri, diğeri de bunun fotokopisi mahiyetindeki Başbakanlık Osmanlı Arşivi TT.d.1117 Nolu Defter’dir. KK. TTd. 547 Nolu Bolu Livası Evkaf Defteri’nin son yaprağında 282 varak numarası kayıtlı ise de defter toplam 259 yapraktan ibarettir. Bazı sayfalar boş iken bazı yerlerde de atlamalar mevcuttur. Defterin başında yer alan II. Selim’e ait tuğradan defterin 1566-1574 yılları arasında tutulduğu anlaşılır (Ertuğrul, 2017: s.192). Defterin içerisinde geçen “padişahımız hazretleri” ve “azze nasrahü” ifadeleri, vakıfları tasdik eden padişahın yani II. Selim’in hâlâ hayatta olduğunu gösterir (TTd. 547/BOA TT.d. 1117, v.152b. Ayrıca bkz. v.157a, 158b, 160a, 160b, 170a). Eski defter anlamına gelen “Defter-i Atik” ile de muhtemelen Cevdet Yakupoğlu tarafından neşredilen I. Selim’in saltanatı yıllarında (1512-1520) tahrir edilmiş Bolu Livası Evkaf Defteri kastedilir (Yakupoğlu, 2010: s.201). “Haliyen ...mutasarrıflar” şeklindeki ifadeler de vakıf arazisini 1566-1574 yıllarında tasarrufu altında bulunduran şahısları işaret eder.

Bu çalışma, asıl olarak defterin Yenice Kazası (v.127b-134a), Ulus ma’a Amasra Kazası (v.142b-156a) ve Onikidivan Nahiyesi (v.156b-187a) kısımlarından elde edilen verilerle kaleme alınmıştır. Bilindiği üzere Yenice kazası günümüzde Karabük ilinin bir parçası iken Onikidivan Bartın ilinin eski adı, Ulus ma’a Amasra kazası da yine Bartın ili sınırları içinde yer alan yerleşim birimidir.

Bolu Livası Evkaf Defteri bugüne kadar birçok çalışmanın kaynağını teşkil etmiş görünmektedir. Kenan Ziya Taş, Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı isimli doktora tezinde, sancaktaki vakıflarla ilgili olarak pek çok defa deftere atıfta bulunur (Taş, 1993). Yine Kenan Ziya Taş’ın Osmanlı’nın Arka Bahçesi Bolu Sancağı: 16. Yüzyılda Bolu-Düzce-Bartın-Karabük-Zonguldak adlı kitabında da evkaf defteri temel kaynaklar arasındadır (Taş, 2017). Bu kitapta yer alan “Gazi Süleyman Paşa’nın Kuzey-batı Anadolu’daki İzleri” isimli kısımda Yenice, Ulus ve Onikidivan nahiyelerindeki vakıflarla ilgili kayıtlarda Süleyman Paşa’ya yapılan atıflar bir araya getirilmiştir (Taş, 2017: s.125). Feridun Emecen de Rumeli Fatih Süleyman Paşa’ya Dair Bazı Meseleler ve Notlar adlı makalesinde, defterde yer alan Süleyman Paşa ile ilgili bu kayıtları kullanmıştır (Emecen, 2017).

Ali Ertuğrul tarafından yazılan II. Selim Dönemine Ait Evkâf Defteri'ne Göre Düzce ve Havalisindeki Vakıflar ve Gelir Kalemleri adlı çalışma, evkaf defterinin Konrapa/Düzce (v.216a-230a) kısmı kullanılarak kalem alınmıştır (Ertuğrul, 2017; ayrıca bkz. Ertuğrul ve Yaşa, 2020). Ali Ertuğrul ve Nurullah Turan tarafından yazılan Bolu Sancağında Yıldırım Bayezid'e Mahsus Yapılara Tayin Edilen Vakıflar adlı bildiride ise evkaf defterinden yoğun olarak istifade edilmiştir (Ertuğrul ve Turan, 2019).

Cevdet Yakupoğlu'nun Bartın Vakıfları (1214-1514) isimli kitabı, I. Selim dönemine (1512-1520) ait Bolu Evkaf Defteri'nin neşri ve değerlendirilmesi mahiyetindedir. İstanbul Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları içerisinde yer alan bu defter 202 yapraktan ibaret olup bu çalışmanın aslı kaynağını oluşturan II. Selim dönemindeki (1566-1574) defterin bir önceki versiyonudur. Yakupoğlu, söz konusu defter üzerinden 13.-16. yüzyıllar arasında Bartın'da mevcut bulunan vakıfları tespit ederek yöre ile ilgili siyasî, ilmî ve mahallî nitelikli kişileri ve Bartın'ın sosyal, kültürel ve ekonomik durumu hakkında bilgiler sunmuştur (Yakupoğlu, 2010).

Vedat Turgut, Vakıf Belgeleri Işığında Umur Bey ve Lala Şahin Paşa'nın Menşei ve Osmanlılar ile İttifakına Dair adlı makalesinde, Bartın da dâhil olmak üzere Kuzey-batı Anadolu'da Çobanoğulları, Umuroğulları ve Candaroğulları'nın faaliyetleri hakkında bilgiler vermiş, mezkûr üç beylikle alakalı olan "Ali Bey" in kimliğine dair tespitlerde bulunmuştur. Bu hususların aydınlatılmasında başvurulmuş kaynaklardan biri de 547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri olmuştur (Turgut, 2016). Konuyla ilgili Zerrin Günel tarafından kaleme alınan Umuroğulları Hakkında Bazı Görüşler adlı çalışmada da aynı durum söz konusudur (Günel, 1999). İlcan Bihter Barlas tarafından Bizans Gözüyle Türkler adıyla tercüme edilen Georges Pachymeres'in Relations Historiques adlı eserinde de Çobanoğulları ile Umuroğulları arasındaki bağa dair önemli bilgiler mevcuttur (Pachymeres, 2009). Kenan Ziya Taş da Umuroğulları hakkında yazmış olduğu tebliğde Bolu Livası Evkaf Defteri'ne atıflarda bulunmuştur (Taş, 1999).

2. YENİCE, ULUS-AMASRA VE ONİKİDİVAN'DA VAKIFTA BULUNMUŞ SİYASÎLER

Kuzey-batı Anadolu'da yer alan ve bugün Karabük ile Bartın ili hudutları dâhilinde bulunan Yenice, Ulus-Amasra ve Onikidivan'da, Osmanlı hanedanı mensupları ile bölgede hâkimiyet kurmuş ya da nüfuz elde etmiş beyliklere mensup bey ve emirler ile devlet adamlarının vakfetmiş oldukları araziler ve berat, nişan, temessük, biti, mektup, hüküm, mukarrernâme ve vakıfnâme adını taşıyan belgeler vasıtasıyla tasdik etmiş oldukları vakıflar mevcuttur. Görüldüğü kadarıyla I. Murad (Hüdâvendigâr), I. Bâyezid (Bâyezid-i Hüdâvendigâr), Emir Süleyman Çelebi, II. Murad, II. Mehmed, II. Bayezid ve II. Selim ile Candaroğullarından Süleyman Paşa, İbrahim Bey, Kötürüm Bâyezid, İskender Bey, İsfendiyyar Bey ve Kâsım Bey bölgede vakıflar tayin etmişler ya da tayin edilen vakıfları yetkili merciler olarak tasdik etmiş kimselerdir. Konrapa (Düzce) ile Ereğli (Zonguldak) yöresinde ismi anılan Orhan Bey (TTd. 547, v.202a, 202b, 204a, 212b, 214a, 219b, 220b, 223a.) ile bölgede etkili olmuş olan Umuroğullarına mensup kimselerin (TTd. 547, v.217a, 218b, 219a, 220a, 220b, 221b, 222b, 223b, 224b), ele alınan bu kısımda adlarının geçmemesi dikkat çekicidir. Şimdi önce Osmanlı hanedanına mensup sultan ve şehzadelerin, ardından da Candaroğullarına mensup beylerin tayin ya da tasdik etmiş oldukları vakıflar kronolojik tertibe uygun olarak sırasıyla zikredilecektir.

2.1. Vakıfta Bulunmuş Osmanlı Hanedanına Mensup Sultanlar ve Şehzadeler

Osmanlıların Bolu yöresine ilgisi Osmanlı Beyliği'nin resmî olarak kurulduğu tarihten önce başlar. Nitekim 1292 yılında bizzat Osman Gazi, Göynük ve Yenice-i Taraklı üzerine sefer düzenlemiştir. Tarihine dair tartışmalar mevcutsa da 1323 yılı civarında Osman Gazi, oğlu Orhan'ın emrine önde gelen komutanlarını vererek tarihi Bitinya arazisinin kuzey-doğu sınırlarına doğru sefere çıkartmıştır. Bu sefer sırasında Sakarya nehrinin doğusunda kalan yerleri fethetmekle görevlendirilen Konur Alp Gazi, Akyazı'yı üst edinerek Sungur Bey Şems, Hızır ve Eflagan beylerin de yardımlarıyla yaptığı akınlarla Candaroğlu Beyliği sınırlarına kadarki Düzce, Bolu, Mudurnu, Mengen, Gerede ve Eflâni gibi şehirleri Bizans tekfurlarının elinden almıştır. Kayd-ı hayat şartıyla Konur Alp Gazi'ye yurtluk olarak verilen bu şehirler, Orhan Gazi'nin beyliğinin ilk senelerinde, 1328'de Konur Alp Gazi vefat ettiğinde, aynı sınır boyunda yer alan Sultanöyüğü (Eskişehir) sancağında sancak beyliği yapan Şehzade Murad'ın uhdesine bırakılmıştır (Gökbilgin, 1997: s.435, 441, 400-401; Konukçu, 2011: s.129-131; Konukçu, 2014: s.16-19; Ertuğrul, 2020: s.193).

2.1.1. I. Murad

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde "hudâvendigâr" unvanıyla anılan Sultan I. Murad, kaynaklarda ve kitâbelerde "bey, emîr-i a'zam, han, gazi hünkâr, hudâvendigâr, padişah, sultânü's-selâtîn, melikü'l-mülûk" gibi unvanlarla anılmıştır. Orhan Bey'in oğlu olup 1236 yılında doğmuş, 1362-1389 yılları arasında hüküm sürmüştür. On iki yaşında iken babası tarafından Bursa Bey sancağına gönderilmiş, İzmit'in fethinden sonra vazife yeri Sultanöyüğü (Eskişehir) sancağı olmuştur. Rumeli fâtihi olarak anılan kardeşi Süleyman Paşa'nın vefatı üzerine 1357'de lalası Şâhin ile birlikte Rumeli'ye gönderilmiş, orada tahta geçtiği 1362 yılına kadar şehzade sıfatıyla fütuhatta bulunmuştur (İnalcık, 2020: s.156)

Gaza için altı defa Rumeli'ye geçmiş olan I. Murad'ın saltanatı sırasındaki asıl gayesi Balkanlara hâkim olmak olmuştur. Zorunlu olmadıkça Anadolu üzerine sefere çıkmayan I. Murad, Anadolu beylerini kız alıp kız vermek suretiyle evlilikler yoluyla ve diplomatik girişimlerle itaat altına almaya çalışmıştır. Nitekim Germiyanoglu Süleyman'ın kızını oğlu Şehzade Bayezid ile evlendirmek üzere 1382'de Bursa'da düzenlediği düğün merasimine Anadolu beyleri Karamanoğlu, Hamîdoğlu, Menteseoğlu ve Tekeoğlu, Batı Anadolu'dan Saruhan ve Aydınoğlu, Kastamonu'dan İsfendiyar Bey'i de davet etmiş, bu şekilde Anadolu beylerine hâkimiyetinin gücünü hissettirmişti. Düğün sırasında kızı Nefise (Melek) Hatun'u da Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'e nişanlamıştı (İnalcık, 2020: s.159-160).

I. Murad, nikâh akdi sırasında çeyiz olarak Şehzade Bayezid'e verilen Kütahya, Simav, Eğrigöz (Emet), Tavşanlı ve Gediz Şaphânesi'ne sahip çıkıp yönetmesi için oğlu Bayezid'i Kütahya'ya göndermiş, aynı zamanda onu, Bolu'nun da bağlı olduğu Sultanöyüğü (Eskişehir) sancağına sancak beyi olarak tayin etmiştir. I. Murad, düğün sırasında şer'î satın alma yoluyla elde ettiği Hamîdoğlu topraklarını (Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç, Karaağaç ve Isparta) da 1382'de bizzat düzenlediği sefer ile teslim almıştır. Batı yönünden kuşatılmakta olduğunu gören Karamanoğlu Alâeddin Bey'in Hamîd-ili arazisine saldırması üzerine sefere çıkan I. Murad, 1386'da Alâeddin'i yenerek Karamanoğullarını kendisine itaat ettirmiştir (İnalcık, 2020: s.160; Yınanç, 1997: s.369)

1383-1384 yıllarında Amasya ve Kastamonu'da meydana gelen hadiseler de I. Murad'ın bu tarafa harekâta bulunmasına sebep olmuştur. Kastamonu beyi Kötürüm Bayezid ile oğlu Süleyman aile içi mücadeleler yüzünden birbirine düşman hâle gelince Süleyman, I. Murad'a sığınmıştı. I. Murad'ın vermiş olduğu askerle babasının üzerine yürüyen Süleyman, kardeşi İsfendiyar ile birlikte babasının Sinop'a kaçmasını sağlayarak Kastamonu'ya hâkim olmuş; I. Murad da Candaroğulları Beyliği'nin doğu kısımlarını ele geçirmiştir. I. Murad Rumeli'de iken Süleyman halkın desteğiyle Osmanlı işgaline karşı ayaklanmaya kalktıysa da Kötürüm Bâyezid'in Kastamonu'da beyliğin başına geçmesi üzerine tekrar Osmanlılara sığınmıştır. I. Murad, onu bir Osmanlı kuvvetiyle 1384'te Kastamonu'ya göndermiş, ardından kardeşi Gelibolu fâtihi Süleyman Paşa'nın kızı Sultan Hatun ile Süleyman'ı evlendirerek Candaroğulları Beyliği üzerindeki nüfuzunu arttırmıştır (İnalcık, 2020: s.161).

Yukarıda da ifade edildiği üzere Sultan I. Murad'ın şehzadeligi sırasında uhdesine verilen, saltanatı sırasında da oğlu Bayezid'in uhdesine bıraktığı Sultanöyüğü (Eskişehir) sancağına tabi Bolu yöresinde yer alan Onikidivan nahiyesinde bizzat vakfetmiş olduğu yedi parça arazi mevcuttur. Bunlardan Bedel Divânı'ndaki dört parça mülkü sahipleri Murad-ı Hudâvendigâr'a helal etmişler, o da bunları vakfederek kamu hizmetine sunmuştur.

"Karye-i Bedel Divânı'nda Furhân kendü mülkünü Hüdâvendigâr helâl itmiş, Hüdâvendigâr dahî elinde dutduğu yeri vakf itmiş, yigirmi mudluk yerdir..." (TTd. 547, v. 163a).

"Karye-i Bedel Divânı'nda Hamza oğlu Nürca kendü mülkünü Hüdâvendigâr'a helâl itmiş, Hüdâvendigâr dahî elinde dutageldüğü yeri vakf itmiş..." (TTd. 547, v. 165b).

"Karye-i Bedel Divânı'nda kadîmesî yer imiş, İsmâ'il oğlu evlâd mülkiyyet Hüdâvendigâr'a helâl itmiş, Hüdâvendigâr dahî helâllik için kendü dutduğu yeri vakf itmiş..." (TTd. 547, v. 167b).

"Karye-i Bedel'de Gökçe oğlu Yusuf mülk ıssıdır, Hüdâvendigâr'a helâl itmiş, Hüdâvendigâr dahî dutduğu yeri vakf itmiş, nişân virmiş, beş mudluk yer imiş..." (TTd. 547, v. 167b).

Göçenüz Karyesi'ndeki iki parça arazi ile Avşar Karyesi'ndeki bir parça arazinin ise geçmişte Murad-ı Hudâvendigâr tarafından vakfedildiği, ancak zamanla mülk haline geldiği anlaşılmaktadır.

“*Ḳarye-i Göçenüz'de Aḳvıran Divānı'nda Bâḳî oğlu Süleymân dutduğu yeri ḳadîmesi Hüdâvendigâr vaḳfı imiş, Geçen yeri ve Halîl Ede yeri meẓkûr Geçen Mescidi'ne vaḳıf olmuş...*” (TTd. 547, v. 156b).

“*Ḳarye-i Göçenüz'de Hızır Faḳı ve Halîl Faḳı dutduğu yeri Hüdâvendigâr vaḳfı imiş, üç mudluk yerdir...*” (TTd. 547, v. 165b).

“*Ḳarye-i Avşar'da Tur Begi Faḳîh dutduğu yeri Hüdâvendigâr vaḳfı imiş, elinde nişânı vardır, on mudluk yerdir, Mevlânâ Ḥamza'ya virilmiş...*” (TTd. 547, v. 159a).

Ulus-Amasra'da İhlamur'daki İlyas Yeri denilen buçuk çiftlik yerinin Murad-ı Hudâvendigâr tarafından yılda iki hatim okunmak şartıyla vakfedildiği, II. Bâyezid tarafından da bu şartla tasdik edilip berat verildiği görülmektedir.

“*Ḳarye-i Ulus'da Uhlamur'da İlyās yeri ki buçuk çiftlik yerdir, evvelden vaḳıfdır, yılda Hüdâvendigâr için iki hatim okuya, sekiz mudluk yerdir, merḥûm Sultân Bâyezid Ḥân'ın berâtı var ki yılda iki hatm-i Kelâmullah okuya...*” (TTd. 547, v. 151a).

Onikidivan'daki Gök Karyesi'nde ve Mevrük Karyesi'nde Murad-ı Hudâvendigâr tarafından vakfedilen arazilerle ilgili olarak I. Murad, I. Bâyezid, II. Murad ve II. Mehmed tarafından verilen tasdik beratları bulunduğu kayıtlıdır.

“*Ḳarye-i Gök'de Ḥâcî Yeñi Beg vaḳıfdır, Hüdâvendigâr vaḳfı imiş, meẓkûr Ḥâcî Yeñi Beg vaḳfı olunmuş, Sultânımız Furaḳ Faḳı nişân virmiş, Burunviran ve çayırı virmiş, on beş mudluk yerdir, ellerinde merḥûm Sultân Murâd Ḥân ve Bâyezid-i Hüdâvendigâr ve padişâhımız ḥazretlerinin berâtları var, görülüb deftere şebt olundu deyü...*” (TTd. 547, v. 157a).

“*Ḳarye-i Mevrük'de Süli Faḳîh vaḳıfdır, ḳadîm mülk ıssından Hüdâvendigâr'dan, elinde dutduğu yeri vaḳıfdır, altı mudluk yerdir, ellerinde merḥûm Bâyezid Ḥân ve Sultân Murâd Ḥân ve Sultân Meḥemmed Ḥân berâtları var...*” (TTd. 547, v. 157b).

Yenice'de ve Onikidivân'da tayin edilen vakıfların da Murad-ı Hudâvendigâr nişânıyla tasdik edildiği anlaşılmaktadır.

“*Ḳarye-i İn Divānı'nda İmâm Ḥâcî Yusuf Faḳîh'in altı mudluk yeri vardır, Hüdâvendigâr nişânıyla, imâmet için taṣarruf iderler deyü...*” (TTd. 547, v. 130a).

“*Ḳarye-i Budaḳ Divānı'nda 'Ömer ve Ḥüseyin yerleri ḳadîmisi Şirmûr oğlu Âmiz Bey ve Ḳaraca Bey Furaḳ Faḳı vaḳfı imiş, Yusuf Faḳı taṣarruf ider, elinde Hüdâvendigâr nişânı var, Mevlânâ 'Abdülvehhâb ve Mevlânâ 'Abdülfeṭtâḥ ve Mevlânâ Yusuf mutasarrıflar...*” (TTd. 547, v. 158b).

“*Ḳarye-i Ḳaraevlû'de Şeyḥ 'Ala'eddîn Seydî çiftliğin ve buçuk çiftlik, Emirşâh Divānı'nda Yağdan yerini merḥûm Hüdâvendigâr nişânıyla İsmâ'il Faḳîh[e] şadâḳa olunmuş...*” (TTd. 547, v. 163b).

“*Ḳarye-i Avşar'da Günye'de Gürte Divānı'nda Ḥasan Faḳı dutadurduğu yeri ki Şâhibler yeridir, ḳadîmesi mülk ıssı Halîl Beg vaḳfı imiş, meẓkûr İsfendiyâr dahî nişân virmiş ve amma Hüdâvendigâr zamanında on beş mudluk yerdir deyü...*” (TTd. 547, v. 170b).

“*Ḳarye-i Furnuḳ'da Ḳonuşî yeri ki bir buçuk çiftlik yerdir, ḳadîm mülk ıssından ve Hüdâvendigâr'dan, vaḳıfdır Mevlânâ Ḳâdî'ya amma bunu aldılar, yerine Ḳaraköy'de buçuk çiftlik yeri ki Şaltuḳ yerine İlyās ve 'Ivâz derler, vaḳf-ı evlâddır deyü...*” (TTd. 547, v. 182b).

2.1.2. I. Bâyezid (Yıldırım Bâyezid)

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde “Bâyezid-i Hüdâvendigâr” şeklinde anılan I. Bâyezid, şehzadeliğinden itibaren “yıldırım” lakabıyla tanınmıştır (Yınanç, 1997: s.369, 390) I. Murad'ın oğlu olup 1354 yılında doğmuş, 1389-1403 yılları arasında hüküm sürmüştür. Şehzadeliği sırasında 1382 yılından itibaren kendisine çeyiz olarak verilen Kütahya'da bulunmuş, aynı zamanda Bolu'nun da bağlı olduğu Sultanöyüğü (Eskişehir) sancağını sancak beyi olarak idare etmiştir (İnalcık, 1992: s.231-232).

Kosova Savaşı sonrasında babasının ölümü üzerine tahta geçen Yıldırım Bayezid, Anadolu ve Rumeli’de tâbi hanedanları ortadan kaldırmak ve Yakındoğu İslâm devlet anlayışı çerçevesinde merkezi bir devlet kurmak gayesinde idi. İlk olarak babasının ölümü ile eski topraklarına yeniden sahip olabilmek için isyana kalkışan Anadolu beylikleri üzerine yürüdü. 1389-1390 kışında Alaşehir’i zapt ederek Batı Anadolu’daki Aydın, Saruhan, Menteşe, Hamîd ve Germiyan beyliklerini idaresi altına aldı. 1392’de Candaroğlu Süleyman Bey üzerine yaptığı ikinci seferinde Sinop hariç Süleyman’a ait yerleri ele geçirdi. 1393’te Amasya’ya girerek şehri teslim aldı ve yörede bulunan, Çarşamba vadisindeki Tâceddinoğulları, Merzifon bölgesindeki Taşanoğulları ve Bafra hâkimi gibi mahallî beylere hâkimiyetini kabul ettirdi. Ancak Emir Timur ile 1402’de Ankara yakınında Çubuk ovasında yapmış olduğu savaşta yenildi ve esir düştü; bir süre sonra da esaret altında Akşehir’de vefat etti. Böylece Anadolu’yu merkezî bir idare altında birleştirme teşebbüsü akamete uğradı (İnalcık, 1992: s. 232, 233-234).

Yıldırım Bayezid daha şehzadeliği sırasında 1382-1389 yılları arasında Bolu ve civarında dönemin imkânlarına göre padişah ve sultanlar tarafından yaptırılacak ölçüde büyük ve tezyinatlı cami, medrese ve hamam gibi binalar inşa etmiştir. Ayrıca 547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri’nde de görüleceği üzere Bolu ve civarında en fazla vakıf tayin etmiş ve tayin edilen vakıfları tasdik etmiş Osmanlı sultanlarından biridir (Ertuğrul ve Turan, 2019: s.501, 504-544). Onikidivan nahiyesinde bizzat vakfetmiş olduğu arazilerden bazıları şunlardır:

“*Ḳarye-i Avşar’da İmâm Hızır Faḳı dutduğı yeri Bâyezid-i Hüdâvendigâr vakf itmiş, elinde nişân vardır, altı mudluk yerdur. Meżkûr Hızır Faḳîh’in kıızı oğlanları Ca’fer ve Rahmetullah taşarruf iderler, merhûm Bâyezid-i Hüdâvendigâr berâtıyla deyü...*” (TTd. 547, v. 159a).

“*Ḳarye-i Avşar’da Hâcî Yusuf dutduğı yeri Bâyezid-i Hüdâvendigâr vakf itmiş ve nişân virmiş, beş mudluk yerdur...*” (TTd. 547, v. 159a).

“*Ḳarye-i Avşar’da Hâcî İbrâhim Faḳı dutduğı yeri Bâyezid-i Hüdâvendigâr vakf itmiş, hükm-i hümayûnu dahî var...*” (TTd. 547, v. 159b).

“*Ḳarye-i Çem’de Bâyezid-i Hüdâvendigâr, meżkûr Hâcî Yeñi Beg vakf itmiş olunca taşarruf eylemiş, on beş mudluk yerdur, ellerinde Bâyezid-i Hüdâvendigâr ve Sultân Mehemmed Hân tâbe şerâhü berâtları var...*” (TTd. 547, v. 157b).

“*Ḳarye-i Muşlihüddîn Geriş’inde Bayındır’da ‘Ömer Faḳı dutduğı yeri Bâyezid-i Hüdâvendigâr vakf idüb hükm-i hümayûn virmiş, altı mudluk yerdur deyü...*” (TTd. 547, v. 161a).

“*Ḳarye-i Göçenüz’de Helkûme Divânı’nda Furaḳ Faḳı dutduğı yeri Bâyezid-i Hüdâvendigâr vakf itmiş, hükm-i hümayûn virmiş, dört mudluk yerdur...*” (TTd. 547, v. 162a).

“*Ḳarye-i Çanşa Divânı’nda Depecikviran ve Kozcaviran ve Kemâl Faḳı yeri ve ‘Osmân Faḳı yeri Mevlânâ Seydî Faḳîh[e] Bâyezid Hüdâvendigâr vakf itmiş ve hem kendünün mülk imiş, elli mudluk yerdur ve Yahya yeri ki evvelden mescid vakıfdır imamlığa, dört mudluk yerdur, elinde Bâyezid Hüdâvendigâr bitîsi vardır, On İki Divân kâzası Mevlânâ Muhammed bin Mehemmed el-Ḳurra Depecikviran nâm mezra-i meżkûr Halîl’in vakf-ı evlâd idüğü şâbit oldu deyü...*” (TTd. 547, v. 164b).

“*Ḳarye-i Serrâc’da Şeyh İbrâhim dutduğı yeri Bayezid Hüdâvendigâr vakf itmiş zâviye, elinde nişân vardır, sekiz mudluk yerdur, Lütfî oğlu Hâma Faḳîh şadaḳa olunmuş, elinde merhum Sultân Bayezid Hân’ın ve padişahımız hâzretleriniñ berâtları var, görölüb deftere şebt olundu deyü...*” (TTd. 547, v. 164b).

“*Ḳarye-i Bedil Divânı’nda Bayezid Faḳı dutduğı yeri Bayezid Hüdâvendigâr vakf itmiş, bitîsi zâyî‘ olmuş, Kethüdâ Işıklı ve İlyâs tanukluk verdiler ki evvelden vakıfdır, beş yer mud imiş bi-muddi Ḳostantiniyye deyü...*” (TTd. 547, v. 168a).

“*Ḳarye-i Karaḳoç Divânı’nda Mevlânâ Şüçâ’üddîn Emre Ḳâdî dutduğı bucuḳ çiftlik mülk ıssı Mezid Beg ve Bayezid Hüdâvendigâr vakf itmiş, eline nişân virmiş, şimdi Fazlullah oğlu Mezid Faḳı taşarruf ider ve ḳardaşı Muştafa Faḳı mutasarrıf, üç mudluk yer imiş bi-muddi Ḳostantiniyye eski defter şüreti bu deyü...*” (TTd. 547, v. 168b).

“*Ḳarye-i Günye’de Deñiz oğlu Sa ‘id Faḳı dutadurduğı yeri Bāyezid-i Hüdāvendigār vaḳf itmiş, İsfendiyār zamanında Hüseyn Nāib bitişin alub yırtmış, on beş mudluk yerdir bi-muddi Ḳostantiniyye deyü...*” (TTd. 547, v. 169a).

“*Ḳarye-i Günye’de İbrāhim Faḳı yerini Bayezid Hüdāvendigār vaḳf itmiş, İsfendiyār zamanında ḳadīm bitişin alub yırtmış, bozmuş, ‘Alī ve Süle tanuḳluk virdiler, üç mudluk yerdir deyü...*” (TTd. 547, v. 181b).

“*Ḳarye-i Ḳarapürçek’de Hācı Beg Faḳı dutduğı yeri Bayezid Hüdāvendigār vaḳf itmiş elinde nişānı vardır ve Sultānımız dahi müselleḡ dutub nişān virmiş sekiz mudluk yerdir deyü...*” (TTd. 547, v. 182a).

Yıldırım Bayezid’in Yenice’de, Ulus-Amasra’da ve Onikidivan’da da tayin etmiş olduğu vakıf yerleri de mevcuttur:

“*Ḳarye-i Ḳarāsı Divānı’nda Ağaç-hişar’da İmāmoğulbegi Çiftliği merhūm Bāyezid-i Hüdāvendigār vaḳf idüb nişān virmiş deyü...*” (TTd. 547, v. 131a).

“*Ḳarye-i Hāydarī Divānı’nda Minnet Faḳı taşarruf eylediğı yeri merhūm Maḳsūd Bāyezid-i Hüdāvendigār vaḳf itmiş, eline vaḳıfnāme virmiş deyü...*” (TTd. 547, v. 154b).

“*Ḳarye-i İskelān deresinde Halīl Faḳı dutduğı yeri Bayezid Hüdāvendigār vaḳf idüb nişān virmiş, üç mudluk yerdir deyü muḳayyed der-Defter-i ‘Atıḳ’*” (TTd. 547, v. 182b).

“*Ḳarye-i Tenūr Divānı’nda İmām Seydī Faḳıh dutadurduğı yeri ḳadimesi ve Bayezid Hüdāvendigār vaḳf itmiş mescide beş mudluk yerdir deyü...*” (TTd. 547, v. 182b).

Yıldırım Bayezid’in muhtemelen saltanatı sırasında tayin edilen vakıflar için yılda iki kez ruhu için hatim okunma şartıyla berat ve nişan vererek tasdik ettiğı altı parça araziden üçü Yenice’de Fırūz Divānı’nda, diğeri üçü de Ulus-Amasra’dadır:

“*Ḳarye-i Fırūz Divānı’nda Hüseyn ḳādının bir çiftlik vaḳf vardır Bāyezid-i Hüdāvendigār nişānıyla, on mudluk yerdir, yılda Hüdāvendigār ruhı için iki hatim okunur deyü...*” (TTd. 547, v. 127b).

“*Ḳarye-i Fırūz Divānı’nda Hāmza Faḳı oğlu Yahya Faḳıh’ın on mudluk vaḳf yeri vardır Bāyezid-i Hüdāvendigār berātıyla ki yılda iki hatim okuya deyü...*” (TTd. 547, v. 130a).

“*Ḳarye-i Fırūz Divānı’nda Raḥat Faḳı elinde taşarruf itdüğı yerleri Bāyezid-i Hüdāvendigār tābe šerāhü nişānıyla, altı mudluk yerdir deyü...*” (TTd. 547, v. 130b).

“*Ḳarye-i Ulus’da Ḳayacı’da Hācı Faḳıh’ın bucuḳ çiftlik vaḳfı vardır, Yāḳut Arslan yeri derler, imāmet için ḳadimden Bāyezid-i Hüdāvendigār berātı var imiş...*” (TTd. 547, v. 144b).

“*Ḳarye-i Ulus’da Aḳçakilisa’da Ḳulgıl’ın bir çiftlik vaḳf yeri var, Çıkrıkçı yeri derler, Bāyezid-i Hüdāvendigār’ın berātı var, Yedi Yol üzerinde tekyesi vardır...*” (TTd. 547, v. 147b).

“*Ḳarye-i Görmen’de Ḳavaḳlu’da Yahya yeri merhūm Bāyezid-i Hüdāvendigār nişānıyla ḳadimü’l-eyyāmdan vaḳf olagelmış...*” (TTd. 547, v. 150b).

1.1.3. Emir Süleyman Çelebi

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri’nde “Emir Süleyman” şeklinde anılan Süleyman Çelebi, Yıldırım Bāyezid’in oğlu olup 1377 yılında doğmuş, 1411 yılında vefat etmiştir. Batılı bazı kaynaklarda Fetret dönemindeki hükümdarlığı sebebiyle Osmanlı padişahları arasında sayılmış ve I. Süleyman diye anılmıştır. Amasya’nın alınmasından sonra babası tarafından 1398’de bir orduyla Sivas’a gönderilip Sivas ilinin idarecisi olmuştur. 1400’de Aydın, Saruhan ve Karesi yöresinin idareciliğine getirilmiştir. 1402’de, Ankara savaşı sırasında harbin kötüye gitmesi üzerine subaşı İne Bey, Çandarlı Ali Paşa, yeniçeri ağası Hasan Ağa, Kara Timurtaş Paşa ve Evrenos Bey gibi Osmanlı emirleri tarafından hızla savaş meydanından uzaklaştırılmış; önce Bursa’ya, ardından Gelibolu’ya geçmiştir.

Süleyman Çelebi, 1403 yılında Osmanlı devletinin Anadolu topraklarında Timur’un hâkimiyetini kabul etti. Bunun üzerine Timur, Boğaz’ın öte yakasındaki topraklar (Rumeli) üzerinde Süleyman Çelebi’nin hâkimiyetini gösteren bir yarlık verdi. Böylece Süleyman Çelebi, gayr-i müslim komşularıyla da iyi ilişkiler kurarak Rumeli’de Osmanlı devletinin varlığını sağlamış oldu (Kayapınar, 2010: s.82-83).

Süleyman Çelebi, 1404'te Anadolu'ya geçerek Bursa'yı hâkimiyeti altına aldı. Karadeniz Ereğlisi'ni, Samsun'u, Ankara'yı ve Aydın'ı kendisine tâbi kıldı. 1410 yılına kadar Anadolu'da kalarak kardeşi Çelebi Mehmed ile mücadele edip Anadolu'daki hâkimiyetini genişletti. 1406'da, Çelebi Mehmed, Karaman'da bulunan kardeşi Mûsâ Çelebi'yi Rumeli'ye geçirerek onun konumunu sarsmaya çalıştı. Nitekim 1411'de Edirne'ye âni bir baskın yapan Mûsâ Çelebi şehri aldı. Kaçarak İstanbul yönüne doğru giden Emîr Süleyman da yakalanarak katledildi.

Süleyman Çelebi hayatta iken ilim adamlarını himaye etmiş, şair Ahmedî Cemşîd ü Hurşîd ve İskendernâme adlı eserlerini ona ithaf etmiştir. Mevlid yazarı Dede Süleyman Çelebi de eserini onun döneminde kaleme almıştır (Kayapınar, 2010: s.84).

Fetret devrinde kardeşler arası mücadeleler içinde nisbî bir hâkimiyet elde eden Emîr Süleyman'ın, Bolu livasının diğer kaza ve nahiyelerinde olduğu gibi Ulus'da iki, Onikidivan'da iki parça vakfedilmiş arazi için mektûb, biti, hüküm ve berat verdiği görülür:

“Karye-i Ulus'da Hâcî İvâz Fakîh'in vakıf yeri vardır, İlyas ve Yâdigar yeridir, elinde kadîmden İbrâhim Bey ve Emir Süleyman Çelebi mektubları var, imamete meşrûtdur, altı mudluk yerdir, merhum Sultân Bayezid Hân'ın ve padişahımız Hâzretlerinin berati, cümle ahkâm-ı şerife görüleb deftere şebt olundu deyü...” (TTd. 547, v. 143b).

“Karye-i Ulus'da Karye-i İslamlar'da Hâcî Mehmed'in dâdi ve Bayrâm Begi yeri ki iki çiftlik yerdir, vakıf, elinde Beylerbeyi oğlu İbrâhim Bey'den ve Emir Süleymân'ın bitileri vardır, imâmete içün, altı mudluk yerdir...” (TTd. 547, v. 151b).

“Karye-i İskelân'da Köse Halîl dutduğu yeri Ahî Fakîh'e vakf itdüm deyü merhûm Emir Süleymân Çelebi hüküm virmiş, vakf-ı evlâddır, üç mudluk yer imiş...” (TTd. 547, v. 182a).

“Karye-i On İki Divân'da Sarımsakçıoğlu Çiftlik haddi sınıruyla Hümâyûn oğlu Hâcî'ya vakf itmiş, merhûm Emir Süleymân Çelebi beratıyla, iki mudluk yer imiş deyü...” (TTd. 547, v. 185a).

1.1.4. II. Murad

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde “Murad Han” ve “Sultan Murad Han” şeklinde anılan II. Murad, 1404 yılında Amasya'da doğmuş, 1421-1444 ile 1446-1451 yılları arasında hüküm sürmüştür. Şehzadeliği sırasında 12 yaşında iken Amasya, Tokat, Sivas, Çorum ve Osmaniye bölgelerini içine alan Rum vilâyeti beyliği vazifesiyle Amasya'ya gönderilmiştir. 1421'de Samsun, Şehzade Murad ve atabeyi Rum beylerbeyi Hamza Bey tarafından İsfendiyaroğlu'nun elinden alınmıştır. Babası Çelebi Mehmed'in ölümü üzerine on yedi yaşında iken 1421'de Osmanlı tahtına oturmuştur (İnalçık, 2020: s.164).

II. Murad'ın hükümdarlığını sadece Bizans değil, Anadolu'da itaat altına alınan beylikler de kabullenmemişti. Dolayısıyla saltanatının ilk yıllarında kardeşi Mustafa ve Bâyezid'in oğlu Mustafa dâhil olmak üzere Germiyanoglu Yâkub Bey, Menteşeoğulları Ahmed ve Leys, Aydınoglu, Saruhanoglu ve İsfendiyar Bey isyanlarıyla uğraşmak durumunda kaldı. 1430'da Selânik'i fethettikten sonra Balkanlar'da Yıldırım Bayezid'den sonra sarsılan Osmanlı hâkimiyetini yeniden tesis etti. 1444 yılında oğlu II. Mehmed lehine resmen tahttan feragat etti ve Bursa civarında inzivaya çekildi. Ancak 1446'da Arnavut isyanı sebebiyle yeni bir Haçlı taarruzu ihtimalinin belirmesi üzerine Candarlı Halil Paşa'nın davetiyle yeniden tahta çıktı. 1451'de vefat ettiğinde Osmanlılar Balkanlar'a yayılmış ve yerleşmiş, Anadolu'da ve Balkanlarda kendisine yönelen tehlikeleri bertaraf etmişti. Döneminde müftü ve kadı Molla Yegân başta olmak üzere Molla Gürânî, Alâeddin et-Tûsî, Şerefeddin Kırîmî, Seydi Ahmed Kırîmî, Bahrû'l-'ulûm sahibi Alâeddin es-Semerkandî, Seydi Ali Arabî, Acem Sinan, Muhammediyye sahibi Yazıcızâde Muhammed ve Selçuknâme sahibi Yazıcızâde Ali ilim mahfillerinin dikkat çeken simaları idiler (İnalçık, 2020: s.165, 169, 171).

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nin Yenice ve Ulus-Amasra nahiyelerine ait kısmında vakfedilmiş iki parça arazi için II. Murad tarafından verilmiş berat kaydı mevcuttur. Yenice'de Satuk Divânî'nde ya da Onikidivan'da Karakoç Divânı ve Günye Karyesi'nde vakfedilen yerlerle ilgili olarak “eski defter sureti” (TTd. 547, v.128a, 168b, 170a. Ayrıca bkz. TTd. 547, v. 180b, 181a) kaydıyla kastedilen defter, I. Selim dönemine ait “Defter-i Atîk” değil, Fatih Sultan Mehmed dönemine ait “Defter-i Köhne” (Erdoğan, 1995: s.91) olmalıdır. Nitekim II. Mehmed dönemine ait kayıtlara (bkz. TTd. 547, v.157b, 158a, 158b.) bakıldığında, bu

dönemde de Bolu livasında bir tahrir yapıldığı anlaşılr. Yine aşağıda II. Murad'a atıf yapılırken daima "merhum" sıfatının kullanılmış olması da II. Mehmed dönemindeki kaydın sonraki defterlerde aynıyla tekrar edildiğini gösterir.

"*Ḳarye-i Satuḵ Divānı'nda Murād Faḳīh'in beş mudluḵ vakıf yeri vardır; ḳadimden vakfiyyet üzere mutaşarrıf olagelmış, eski defter şüreti bulunmadı, merhûm Murād Hân berâtıyla Murād Faḳīh'in oğlu taşarruf ider deyü...*" (TTd. 547, v. 128a).

"*Ḳarye-i Arıd Divānı'nda Güngeriş Kim, on mudluḵ yerdir; ḳadim mülk ıssı Candar Bey oğlu Süleyman Pāşā'dan ve İbrāhim Beg'den ve İsfendiyār Beg'den, merhûm Sultān Murād Hân ruhî için yılda iki hatim okuya deyü Sultān Bayezid Hân ve padişāhımız ḥazretleriniñ berāt-ı şerifleri var görölüb deftere ḳayd olundu deyü...*" (TTd. 547, v. 149a).

"*Ḳarye-i Amasra tevābi'inde Arıd Divānı'nda Hâcî Halîl Faḳīh'in yeri Şeyḥ İne Begi ḥiśsesi beş mudluḵ yer, cihet-i imāmet için vakıf imiş ve vakfiyyetin merhûm Murād Hân berātı var...*" (TTd. 547, v. 153a).

Onikidivan nahiyesinde ise II. Murad'a dört parça araziyle ilgili olarak atıfta bulunulur.

"*Ḳarye-i Ḳaraca Aḳ Ḳādî Mevlānā Sinān atası Bāyezid sālîḥ ve pir kişi imiş, Eflagon nevāhisinde On İki Divān'da Ḳarapürçek'de elinde dutduḡu yeri İdris adlı kişinin yeriyle ki bir çiftlik yeri vakf-ı evlād kıldım deyü merhûm Murād Hân tâbe şerāhü berātıyla altı mudluḵ yerdir deyü...*" (TTd. 547, v. 160b).

"*Ḳarye-i Mevrük Divānı'nda Halîl Faḳî elinde dutageldüḡi yerleri vakfiyyet üzere taşarruf ola gelmiş, bunun üzerine Murād Hân berātın görüb deftere şebt olundu deyü...*" (TTd. 547, v. 181a).

"*Ḳarye-i Bozköy'de İvaş oğlu Hâcî İlyas'ın elinde taşarruf idegeldüḡi yerlerini vakf-ı evlād itmiş, ḳadim mülk ıssı, merhûm Murād Hân tâbe şerāhü berātın gördük, müselleme ve muşaddaḳ dutdum deyü...*" (TTd. 547, v. 182b).

"*Ḳarye-i Zîrzin'de Begmişvirān vakfıdır, bir pâre yerdir; merhûm Murād Hân berātında görüb deftere şebt olundu...*" (TTd. 547, v. 184a).

1.1.5. II. Mehmed (Fâtih Sultan Mehmed)

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde "Sultan Mehemmed Hân" şeklinde anılan II. Mehmed, 1432 yılında Edirne'de doğmuş, 1444-1446 ile 1451-1481 yılları arasında hüküm sürmüştür. Babasının tasarrufuyla Osmanlı tahtına oturup sonra terk etmek durumunda kaldığından şehzadeliliği sırasında resmî olarak "Mehmed Çelebi Sultan" unvanıyla, ikinci saltanat döneminde 29 Mayıs 1453'te 21 yaşında iken İstanbul'u fethettiğinden dolayı da "fetheden" anlamında "Fâtih", "Fethin Babası" anlamında "Ebû'l-Feth ve "Roma İmparatoru" anlamında "Kayser-i Rûm" unvanlarıyla anıldı.

II. Mehmed, döneminde düzenlediği askerî seferler ve kazandığı zaferlerle Osmanlı devletini büyük bir imparatorluḡa dönüştürdü. 1459'da Sırbistan'ı, 1460'da Mora'yı, 1461'de Trabzon'u, 1462'de Eflak'ı, 1464'te Bosna'yı, 1474 Karamanoğulları topraklarını, 1475'te Kırım'ı ve 1478'de Arnavutluk'u fethetti; 1463-1479 yılları arasında Venedik, 1473'de Akkoyunlular, 1476'da Boğdan, 1481'de Otranto üzerine seferler düzenledi. 1481'de yeni bir sefer düzenlemek üzere iken hastalanarak 3 Mayıs 1481'de Gebze yakınlarındaki ordugâhında 49 yaşında iken vefat etti (İnalçık, 2003: s.395-404).

II. Mehmed, dönemindeki yoğun askerî faaliyetler için gerekli olan malî kaynakları te'min etmek ve asker sayısını arttırmak için toprak ıslahatı yoluna gitmiş ve 1476-1481 yılları arasında, çeşitli yollarla mülk veya vakıf olarak devletin elinden çıkmış toprakların mîrîye mal edilmesi için çalışmalarda bulunulmuştur. Bütün vakıflar ve mülkler gözden geçirilerek 20.000'den fazla köy ve mezra'a tımarlı sipahilere dağıtılmış; bu yolla tımarlı sipahi sayısını artırılmış ve padişahın hazinesi için yeni hasılatlar te'min edilmiştir. Ancak bilhassa ulemâ sınıfını, şeyhleri ve eski Türk, müslüman bey ailelerini etkileyen bu uygulama ve yeni akçe çıkararak eski akçeyi beşte bir ekşiğine değiştirmek suretiyle bütün nakdî servetlere bir nevi vergi koyması halk arasında umumî bir hoşnutsuzluk uyandırmış; bir zamandan beri babasıyla arası açık bulunan Amasya valisi Şehzade Bayezid'in bu kanunu kendi bölgesinde (Amasya, Tokat ve Trabzon) uygulamaması gözlerin kendisine çevrilmesine sebep olmuştur. II. Mehmed'in şehzadeleri Bayezid ile Cem arasında taht için gerçekleşen

mücadelede bu sosyal tepkinin de etkisi olmuş; nitekim Bayezid padişah olur olmaz ilk iş olarak bu emlâk ve evkaf sahiplerine iade etmiştir (İnalcık, 2003: s.404-405).

Görüldüğü kadarıyla 547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nin Yenice, Ulus-Amasra ve Onikidivan kısmında bizzat II. Mehmed tarafından tayin edilmiş bir vakıf kaydı bulunmamaktadır. Filvaki bu durum yukarıda izah edilen vakıflar ve mülklerle ilgili takip etmiş olduğu politikaya da uygun düşmektedir. Nitekim II. Mehmed'in ismi çoğunlukla daha önce tayin edilmiş olan vakıfların tasdiki ya da defter edilmesi hususunda geçmektedir (TTd. 547, v.219a, 223b, 225a, 227a, 228a). Mesela Yenice'de Satuk Divânî'nde Murad Fakih'in kadimden vakfiyet üzere tasarruf edegeldiği beş mudluk vakıf yeriyle ilgili kaydın "Eski Defter'de sureti bulunmadığı" ve merhum Murad Han berâtıyla Murad Fakih'in oğlunun söz konusu yeri tasarruf ettiğinin "Defter-i 'Atîk'de kayıtlı olduğu belirtilmektedir (TTd.547,v.128a). Yine Yenice'deki Yortan Karyesi'nde bulunan Sunaoğlu çiftliğinin köydeki mescidin imameti için vakfedildiği ve bunun "Defter-i Köhne'de mestur olduğu" (TTd.547, v.133a.) ifade edilmektedir. Bu metinlerde geçen "Eski Defter", "Defter-i Köhne" ve "Defter-i 'Atîk" ifadeleriyle aynı defterlerin kastedilmediği açıktır. Antalya havalisinde II. Mehmed döneminde yapılan tahrirâtı içeren deftere "Defter-i Köhne" denildiği (Erdoğan, 1995: s.91) dikkate alınacak olursa, Bolu yöresinde aynı dönemde yapılan tahrirâtın kaydedildiği deftere de "Defter-i Köhne" ya da "Eski Defter" denilmiş olması mümkündür. Bu durumda "Defter-i 'Atîk" de I. Selim döneminde yapılan tahrirâtın kaydedildiği defter olacaktır (Yakupoğlu, 2010). "Hâliyen ... mutaşarrıf bâ-berât-ı cedîd-i 'âlî-şân" (bkz. TTd. 547, v.155a, 159a, 159b, 160a, 160b, 161a, 164b, 165b, 186a) ya da "berât-ı cedîd ibraz itmeyin Defter-i Cedîd'e kayd olundu" (bkz. TTd. 547, v. 132b, 133a, 145a, 145b, 185b) cümlelerinde geçen "Berât-ı Cedîd" ile "Defter-i Cedîd" ifadeleriyle de II. Selim zamanında tahrir olunan ve "tecîd beratları" (TTd. 547, v.145a) içeren eldeki defterin kastedildiği açıktır. Nitekim 547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'ndeki muhtelif vakıflarla ilgili aşağıdaki kayıtlar da iki farklı eski defter bulunduğunu gösterecek mahiyettedir.

"Ellerinde Bâyezid-i Hüdâvendigâr ve Sultân Mehemmed Hân tâbe şerâhü berâtları var ve Padişâhımız Hâzretlerinin muḳarrernâmesi var; görüleb deftere şebt olundu deyü muḳayyed der-Defter-i 'Atîḳ." (TTd. 547, v. 157b).

"Ellerinde merhum Bayezid Hân ve Sultân Murad Hân ve Sultân Mehemmed Hân berâtları var ve padişâhımız hâzretlerinin dahi muḳarrernâmesi var; görüleb deftere şebt olundu deyü muḳayyed der-Defter-i 'Atîḳ." (TTd. 547, v. 157b).

"Ellerinde Sultân Mehemmed Hân ve Padişâhımız Hâzretlerinin berâtları var; görüleb deftere şebt olundu muḳayyed der-Defter-i 'Atîḳ." (TTd. 547, v. 158a).

"Ellerinde Sultân Murad ve Bayezid Hüdâvendigâr ve Sultân Mehemmed mektubları dahi, vakf-ı evlâd denilmiş defterlerde, vakf-ı 'âm, vakf-ı mezkûru Padişâhımız e'azzallahü-enşârehü berâtıyla mutaşarrıflardır deyü muḳayyed der-Defter-i 'Atîḳ." (TTd. 547, v. 158b).

1.1.6. II. Bâyezid

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde "Sultan Bâyezid Hân" şeklinde anılan II. Bâyezid, 1448'de Dimetoka'da doğmuş, 1481-1512 yılları arasında hüküm sürmüştür. Yedi yaşında Amasya sancak beyi olmuş, bu sırada babası II. Mehmed'in mülklere ve vakıflara getirdiği kısıtlamaları ağır davranarak uygulamaya koymamıştır. Padişahlığı sırasında ibadete ve hayır işlerine meylettiğinden "Bâyezîd-i Velî" diye anılmıştır. Karaman sancak beyi olan kardeşi Cem ile tahta geçme hususunda karşı karşıya gelmiş, 1481'deki Yenişehir savaşında Cem'i yenerek tahtın sahibi olmuştur.

II. Bayezid, içeride sükûneti sağlamaya çalışırken fetihlerle gelişen imparatorlukta geçerli ve işlevsel bir idarî sistemi yerleştirmeye çalıştı. Bununla birlikte bazen kendisini iktidara getiren güçlerin isteği doğrultusunda davranmak zorunda da kaldı. Babası zamanında devlet gelirlerini azalttığı düşüncesiyle timara çevrilen ve kaldırılan vakıfları eski sahiplerine iade etti. II. Bayezid'in barışçı ve çekingen siyaseti Safevîlerle ilişkilerde de Osmanlıların aleyhine oldu. 1511'de baş gösteren Şahkulu isyanı Anadolu'yu istikrarsızlaştırmış ve Osmanlı idaresini zaafa uğratmıştır. Artan huzursuzluklar Bayezid'in tahtı kaybetmesine ve Şîî yayılmasını önlemeye çalışan Trabzon sancak beyi Şehzade Selim'in tahta geçmesine sebep olmuştur (Turan, 1992: s.234-236).

II. Bayezid'in vakıfları eski sahiplerine iade etme siyaseti 547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'ne de yansımış; defterde en fazla ismi anılan hükümdar II. Bâyezid olmuştur. Oğlu I. Selim döneminde yapılan tahrirât da "Defter-i 'Atık" adıyla bu defterin bir önceki versiyonunu teşkil etmiştir (Yakupoglu, 2010). Defterde II. Bâyezid'in ismi anılmadan önce daima "merhum" sıfatı kullanılmış, kendisinden sonra da ekseriyetle "padişahımız hazretleri" denilerek II. Selim'e ve onun döneminde yapılan tahrirâta atıfta bulunulmuştur. Aşağıda Ulus-Amasra'daki beş parça, Onikidivan'daki beş parça vakıf arazisiyle ilgili kayıtlar, II. Bâyezid tarafından verilmiş tasdik beratları olmalıdır.

"*Ḳarye-i Ulus 'da Mūsā Faḳīh 'in yarım çiftlik yeri var, Şah Melik yeri derler, elinde merhum Şultân Bayezid Hân 'ın ve padişahımız hazretlerinin berâtları var, mezkûr vakıf yerde merhum Hâsan Şeyh Dede bir zâviye ve bir cami ' bina idüb imâmet ve hitâbet itmek için mutaşarrıflardır deyü...*" (TTd. 547, v. 143a).

"*Ḳarye-i Ulus 'da Beyler 'de Ebû Bekir Faḳīh 'in buçuk çiftlik vakıf yeri vardır, Bekri yeri derler, dört buçuk mudluk yer imiş bi-muddi Kostantiniyye, merhûm Sultân Bâyezid Hân 'ın ve padişahımız hazretlerinin berâti var...*" (TTd. 547, v. 145a).

"*Ḳarye-i Amasra tevâbi 'inde Feleküddin Divânı 'nda ḳarye-i Göl 'de 'Arif Şeyh zâviyesi dimekle ma 'rûf beş mudluk vakıf yere ve ḳarye-i Görmen 'de Fâr dimekle ma 'rûf bir mudluk yer merhûm Sultân Bâyezid Hân ve padişahımız hazretlerinin berâtları var...*" (TTd. 547, v. 152a).

"*Ḳarye-i Amasra tevâbi 'inde Feleküddin 'de ḳarye-i Görmen 'de Hızır Şeyh zâviyesi dimekle ma 'rûf zâviyede Derviş Fâhir şeyh imiş, merhûm Sultân Bâyezid Hân 'ın ve padişahımız hazretlerinin berâtları var, meşîhat itmek üzere deyü...*" (TTd. 547, v. 152b).

"*Ḳarye-i Amasra kazasında Vâliler vakfı dimekle ma 'rûf vakıf mezra 'aya mutaşarrıf imiş, merhûm Sultân Bâyezid Hân 'ın ve padişahımız hazretlerinin berâtları var, görülüb deftere kayd olundu deyü...*" (TTd. 547, v. 153b).

"*Ḳarye-i Çarnıt 'da Mescid vakfı ki kadim mülk ıssı vakf itmiş, on beş mudluk yerdir, Seydi Mevlânâ Selmânoğlu Müderris Pir, sonra Mehemmed Faḳīh şadaḳa olunmuş, elinde merhum Sultân Bayezid Hân tâbe-şerâhü berâtıyla padişahımız hazretlerinden dahi cedîd berâti var, imâmet idüb vakfiyyet üzere mutaşarrıf, mezkûr berâtlar görülüb deftere kayd olundu deyü...*" (TTd. 547, v. 162a).

"*Ḳarye-i Milânet 'de Akça Mescid vakıf, kadim mülk ıssı vakf itmişler, kâfirin kıova dutalıdan berü, altı mudluk yerdir, şimdi Mevlânâ İmâm Davud Faḳīh mutaşarrıfdır, sonra imâmet Hâlis Faḳīh[e] şadaḳa olunmuş, elinde merhum maḡfûr Sultân Bayezid Hân 'ın berâti var, ammâ padişahımız hazretlerinden dahi cedîd berât var, görülüb deftere şebt olundu deyü...*" (TTd. 547, v. 162b).

"*Ḳarye-i Belücek Divânı 'nda Murâd Faḳı yeri dimekle ma 'rûf beş mudluk vakıf yeri merhûm Sultân Bâyezid Hân tâbe şerâhü berâtıyla mutaşarrıflardır deyü...*" (TTd. 547, v.184a).

"*Ḳarye-i On İki Divân 'da 'Adil oğlu yeri dimekle ma 'rûf vakıf mezra 'ayı Muḥarrem Faḳı, merhûm Sultân Bâyezid Hân berâtıyla vakfiyyet üzere taşarruf idermiş deyü...*" (TTd. 547, v. 185a).

"*Ḳarye-i On İki Divân nâhiyesinde Günye 'de Du 'acı vakfı dimekle ma 'rûf vakıf, merhûm Sultân Bayezid Hân beratıyla, üç mudluk yerdir deyü...*" (TTd. 547, v. 185b).

Aşağıda II. Bâyezid tarafından verilmiş tasdik beratları da görüldüğü kadarıyla Ali Bey gibi geçmiş emirler ve I. Murad gibi sultanlar tarafından tayin edilmiş vakıflarla ilgilidirler:

"*Ḳarye-i Ulus 'da Seydi Faḳīh 'in bir zâviye yeri var, 'Alişir yeri derler, imâmete meşrût, kadimesi 'Ali Bey mektûbu var, merhûm Sultân Bâyezid Hân 'ın berâti var, görülüb deftere şebt olundu deyü...*" (TTd. 547, v. 143b).

"*Ḳarye-i Demirçataḳ 'da Muḫtafa taşarruf itdüğü kadimden mutaşarrıf olagelmış, ümerâ-i mâziyeden bitiler var, on mudluk yer imiş, merhûm Sultân Bâyezid Hân berâti var ve padişahımız hazretlerinin dahi muḳarrernâmesi var, görülüb deftere şebt olundu deyü...*" (TTd. 547, v. 150b).

"*Ḳarye-i Ulus 'da Uḫlamur 'da İlyâs yeri ki buçuk çiftlik yerdir, evvelden vakıfdır, yılda Hüdâvendigâr için iki hatim okuya, sekiz mudluk yerdir, merhûm Sultân Bâyezid Hân 'ın berâti var ki yılda iki hatm-i Kelâmullah okuya...*" (TTd. 547, v. 151a).

“*Ḳarye-i Ulus*’da *İbrāhim Faḳı* ve *Halīl Faḳı* mutaṣarrıf oldukları ḳadimden vaḳfiyyet üze mutaṣarrıf idegelmış ve ümerā-i māziyeden mektūbları var ve merhūm Sultān Bāyezid Hān ve padişāhımız ḥāzretlerinin berātları var, görölüb deftere şebt olundu deyü...” (TTd. 547, v. 154a).

“*Ḳarye-i Göçenüz*’de *Aḳvıran Divānı*’nda *Bāḳı oğlu Süleyman* dutduğı yeri kadimesi *Ḥüdāvendigār* vaḳfı imiş, Geçen yeri ve *Halīl Ede* yeri mezkūr Geçen Mescidine vaḳf olmuş, merhum Sultān *Murad Hān* mektubları görüldü, *Bāḳı oğlu Süleyman* yeri bir çiftlik ve Geçen ve *Halīl Ede* yeri on mudluk imiş bi-muddi *Ḳostantiniyye*, merhum Sultān *Bayezid Hān* ve padişāhımız ḥāzretlerinin temessükleri var, görölüb deftere şebt olundu deyü...” (TTd. 547, v. 156b).

“*Ḳarye-i Göçenüz*’de *Ḥüseyin Faḳih*’ın elinde dutageldüğü yeri merhum *Bayezid Ḥüdāvendigār*’dan vaḳf olmuş, elinde hükm-i hümayūn var, on beş mudluk yer imiş bi-muddi *Ḳostantiniyye* ve merhum Sultān *Bayezid Hān*’ın ve padişāhımız ḥāzretlerinin berātları var, görölüb deftere şebt olundu deyü...” (TTd. 547, v. 156b).

“*Ḳarye-i Turnuḳ*’da *Mūsā Canük* taht-ı tasarrufunda olan yerün mülk ıssı *Hācı Mūsā* ‘öşrin mescid[e] vaḳf itmiş, şimdiki ḥalde *Mūsā Canük* neslinden *Hācı Bektāş Faḳı* ve *Sevindik Faḳı* ve *Yusuf Faḳih* mutasarrıflardır, ellerinde merhum Sultān *Bayezid Hān*’ın ve padişāhımız ḥāzretlerinin beratları, on mudluk yer imiş bi-muddi *Ḳostantiniyye* deyü...” (TTd. 547, v. 158b).

1.1.7. II. Selim

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri’nde daha ziyade “padişahımız” ya da “padişahımız hazretleri”, bir yerde de “sultanımız” şeklinde anılan II. Selim, 1524’de İstanbul’da doğmuş, 1566-1574 yılları arasında hüküm sürmüştür. Babası Kanunî Sultan Süleyman tarafından 1542’de Konya, 1544’de Manisa, 1558’de tekrar Konya ve 1562’de Kütahya sancak beyi olarak görevlendirilmiştir. Sekiz yıllık saltanatı döneminde 1571’de Kıbrıs ve 1574’te Tunus Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş, idarede daha ziyade Sokullu Mehmed Paşa’nın etkisi görülmüştür. Lala Mustafa Paşa, Kılıç Ali Paşa, Koca Sinan Paşa ve Ebu’s-Su’ūd Efendi döneminin önemli devlet adamlarıdır (Emecen, 2009: s.414-416.)

II. Selim dönemindeki tahrirâtı içeren 547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri’nde adı doğrudan anılmamışsa da yukarıda da ifade edildiği üzere “padişahımız” ve “sultanımız” ünvanıyla anılan kişi defterin başında tuğrası bulunan II. Selim olmalıdır. Nitekim “e‘azzallahü-enşārehü” (Allah zaferini/yardımlarını aziz kılsın) ifadesi, defter tahrir edilirken II. Selim’in hâlâ hayatta olduğuna işarettir. Aşağıdaki kayıta da görüleceği üzere bazen mahallî beyler ve Osmanlı sultanları tarafından vakıf tayin ya da tasdik beratları/nişanları ile tahrir defterleri silsile halinde ard arda sıralı halde gelebilmektedir.

“*Ḳarye-i Budaḳ Divānı*’nda ‘*Ömer* ve *Ḥüseyin* yerleri ḳadimisi *Şirmür oğlu Āmiz Beg* ve *Ḳaraca Beg*, *Turaḳ Faḳı* vaḳf itmiş, *Yusuf Faḳı* taṣarruf ider, elinde *Ḥüdāvendigār* nişanı var, *Mevlānā ‘Abdülvehhāb* ve *Mevlānā ‘Abdülfeṭṭāh* ve *Mevlānā Yusuf* mutasarrıflar, ellerinde Sultān *Murad* ve *Bayezid Ḥüdāvendigār* ve Sultān *Meḥammed* mektubları dahi, vaḳf-ı evlād denilmiş, defterlerde vaḳf-ı ‘ām, vaḳf-ı mezkūru padişāhımız e‘azzallahü-enşārehü berātıyla mutaṣarrıflardır deyü muḳayyed der-Defter-i ‘Atıḳ...” (TTd. 547, v. 158b).

Kayıtların ekseriyetinde II. Selim’in, “merhūm Bāyezid Hān” yani II. Bāyezid ile birlikte anılması, vakıfların eski sahiplerine iadesi ile yapılan son tahrirâtı göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

“*Ḳarye-i Ulus*’da *Güreklü*’de (?) *Süleyman Faḳih*’ın bir çiftlik vaḳf yeri var, *Geligür* yeri derler, imamete meşrūtdur, dört mudluk yer imiş bi-muddi *Ḳostantiniyye*, padişāhımız ḥāzretlerinin berātı görölüb deftere şebt olundu deyü...” (TTd. 547, v. 143b).

“*Ḳarye-i Ulus*’da *Ḳızılcanlar*’da ‘*Ömer Faḳih*’ın bir çiftlik vaḳf yeri vardır, *Şaru* yeri derler, imāmet için mutasarrıflardır, on beş mudluk yerdir bi-muddi *Ḳostantiniyye*, şol ki şerāit-i imāmetdür edā ve iḳāmet eyleyüb cihet-i imāmet olan vaḳf çiftliği taṣarrufluk deyü elinde merhūm Sultān *Bāyezid Hān*’ın ve padişāhımız ḥāzretlerinin berātı var, berāt-ı cedīdde vaḳf-ı ebnālîḳ üze mutaṣarrıf imiş deyü...” (TTd. 547, v. 145a).

“*Ḳarye-i Ulus*’da *Ḳaracataş*’da *Ḥamza Faḳih*’ın bucuḳ çiftlik yeri vardır, *Mihmān* derler, imāmet için mutasarrıflardır, şol ki şerāit-i imāmetdür müeddî ḳıla deyü elinde merhūm Sultān *Bāyezid Hān*’ın berātı var ve padişāhımız ḥāzretlerinin dahî temessükleri vardır deyü...” (TTd. 547, v. 147a).

“*Ḳarye-i Cāñi’de Yahşi Faḳīh’in on mudluḳ yeri vardır, vaḳıf’dır, Bāyezid-i Hüdāvendigār’dan nişānı var ve padişāhımız ḥāzretlerinin dahī tecdīd-i berātı var, görölüb deftere ḳayd olundu deyü...*” (TTd. 547, v. 149a).

“*Ḳarye-i Ulus’da Ḳaryaḡdı’da Seydī Faḳīh’in bucuḳ çiftlik vaḳfı var, Seyredür yeri derler, imāmete meşrūt, elinde merḥūm Sultān Bāyezid Hān ve padişāhımız ḥāzretlerinin berātları görölüb deftere şebt olundu deyü...*” (TTd. 547, v. 152a).

“*Ḳarye-i Amasra tevābi’inde Aḳçakilisa’da Ḳalkalı Şeyḥ mezra’ası demekle ma’rūf bir çiftlik yer, merḥūm Sultān Bāyezid Hān ve padişāhımız ḥāzretlerinin berātları [i]le zāviye vaḳıf’dır deyü...*” (TTd. 547, v. 152b).

“*Ḳarye-i Amasra ḳazasında Ulus nāhiyesinde ḳarye-i Todurga’da nim çiftlik bir zāviye vaḳıf’dır, āyendeye ve revendeye ḥizmet eyleye deyü padişāhımız ‘azze naśrahū ḥāzretlerinin berātı var, görölüb deftere şebt olundu deyü...*” (TTd. 547, v. 152b).

“*Ḳarye-i Amasra’da Feleküddin tevābi’inde Arıd Divānı’nda Hācī ‘İsa bir çiftlik vaḳıf yeri, merḥūm Sultān Bāyezid Hān’ın ve padişāhımız ḥāzretlerinin berātları vardır deyü...*” (TTd. 547, v. 153a)

“*Ḳarye-i Faḡovası’nda Ya ḳūb Faḳı vaḳıf üzre mutasarrıf, zamān-ı ḳadimden vaḳıf imiş, ümerā-i māziyeden mektubları vardır ve padişāhımız ḥāzretlerinin dahī muḳarrernāmesi var, görölüb deftere ḳayd olundu deyü...*” (TTd. 547, v. 154a).

“*Ḳarye-i Ḳayıḳ Divānı’nda Toḡan Faḳīh’in bir zevlelik (?) yeri vaḳfiyyet üzerine oluna gelmiş, bunun üzerine padişāhımız ‘azze-naśrahū berātin görüb deftere şebt olundu, dört mudluḳ yerdir deyü...*” (TTd. 547, v. 160a).

“*Ḳarye-i Ḳarapürçek’de Hācī Beg Faḳı dutduḡu yeri Bayezid Hüdāvendigār vaḳf itmiş, elinde nişānı vardır ve Sultānımız dahi müselleḡ dutub nişān virmiş, sekiz mudluḳ yerdir deyü...*” (TTd. 547, v.182a).

“*Ḳarye-i Ariḳa’da Ereñ-göz oḡlu yeri ki Hüdāvendigār zamanında Eşḳüncü yer imiş, İsfendiyār zamanında Anbardār Aga mülk ıssından şatun almış, Derbend ki Hācī’ya vaḳf itmiş, Sultānımız dahi müselleḡ dutub nişān virmiş, yigirmi mudluḳ yerdir deyü...*” (TTd. 547, v. 183a).

2.2. Vakıfta Bulunmuş Candaroğulları Beyliğine Mensup Beyler ve Beyzadeler

Anadolu Selçuklu sarayına intisabından dolayı “candarlık” sıfatını taşıyan Şemseddin Yaman Candar’a İlhanlı hükümdarı Geyhatu’nun Eflani ve civarını iktâ olarak vermesiyle kurulan Candaroğulları Beyliği, daha önce yörede hâkimiyet kurmuş olan Çobanoğulları Beyliği’nin yerini almıştır. 1308 yılında vefat eden Şemseddin Yaman’ın yerine oḡlu Süleyman Paşa geçince, 1309’da Kastamonu’da hüküm süren Çobanoḡlu Mahmud Bey’in sarayını basarak kendisini öldürmüş, Kastamonu ve Taraklı Borlu (Safranbolu)’yu alarak beyliğin merkezini Kastamonu’ya nakletmiştir. Daha sonra Sinop’u ele geçirdiğinde, buranın idaresini oḡullarından İbrâhim Bey’e, Taraklı Borlu’nun idaresini de diğ̈er oḡlu Ali Bey’e vermiştir (Yücel, 1993: s.146).

1335’te İlhanlı hükümdarı Ebû Said Bahadır Han’ın ölümüyle ortaya çıkan karışıklıklar sırasında istiklaliyetini ilan eden I. Süleyman Paşa, komşuları olan Bizans, Osmanlı ve Tâceddinoğulları’na karşı dengeli bir siyaset takip etmiş, Batı ve Orta Anadolu’ya doğ̈ru fetih teşebbüslerinde bulunmamıştır. Bununla birlikte çağdaşı olan Orhan Gazi ile aralarında zaman zaman anlaşmazlıklar çıktığı görölmüşür. Sinop’un ilhakıyla da Karadeniz ticaretini ellerinde tutan Cenevizlilerle temasa geçilmiştir (Yücel, 1993: s.146).

1341 yılında babasının vefatı üzerine beyliğin başına “Gıyâseddin” unvanıyla anılan Sinop emiri I. İbrâhim Bey geçmiştir. İbrahim Bey’den sonra sırasıyla Yâkub Bey, Âdil Bey ve “kötürüm” lakabıyla tanınan Bâyezid beyliği idare etmişlerdir. Kötürüm Bâyezid döneminde (1361-1385) Osmanlı devletiyle dostça münasebetler kurulmuş; I. Murad Balkanlardaki fetih hareketleri münasebetiyle bu dostluḡa ayrı bir önem verilmiştir. Ancak I. Murad’ın hâkimiyetini Anadolu’da diğ̈er beylikler aleyhine genişletmesi, Kötürüm Bayezid’i de endişeye düşürmüş ve Osmanlı gücü karşısında itaatsizlik etmeden Amasya emîri Ahmed ve Sivas hükümdarı Kadı Burhâneddin ile temasa geçilmiştir.

Kötürüm Bâyezid’in küçük oḡlu İskender’i veliaht ilan etmesi, büyük oḡlu Süleyman’ın kardeşini öldürmesiyle sonuçlanmış; Bâyezid de Süleyman’ın çocuklarını ve bu işte dahli bulunan kendi kızını öldürtmüştür. Bunun üzerine Süleyman Osmanlı padişahına sığınmış; I. Murad’dan te’min ettiḡi orduyla babasının üzerine varmıştır. Kastamonu’da yapılan savaşta Kötürüm Bâyezid yenilerek Sinop’a çekilmiş,

Kastamonu'yu ele geçiren Süleyman Paşa da hükümdarlığını ilân etmiştir. Böylece ikiye ayrılan Candaroğulları Beyliği'nin Kastamonu şubesi, I. Murad'ın bizzat Kastamonu'ya gelerek Süleyman Paşa'yı hapsedmesiyle bir müddetliğine son bulmuştur. Kastamonu halkının Süleyman'ın lehine harekete geçmesi üzerine, Sultan Murad burayı ona bırakmak zorunda kalmışsa da babası Bâyezid'in Kastamonu üzerine varmasıyla Süleyman tekrar Osmanlı sultanına sığınmıştır. Bu sırada I. Murad, kızı Sultan Hatun'u Süleyman Paşa ile evlendirmiş ve onun 1384'te tekrar Kastamonu'ya hâkim olmasını sağlamıştır (Yücel, 1993: s.147).

Bu dönemde hâmesi olan Osmanlı devletiyle iyi geçinmeye çalışan Süleyman Paşa, I. Murad'ın 1386'daki Karaman seferinde ve 1389'daki I. Kosova savaşında askerî yardımlarda bulunmuştur. Ancak Yıldırım Bâyezid'in Anadolu birliğini kurma yönündeki teşebbüsleri başarıyla sonuçlanmaya başlayınca, sıranın kendisine de geleceği korkusuyla Kadı Burhâneddin ve Karamanoğlu Ali Bey ile temasa geçmiştir. Nitekim Karamanoğulları Beyliği'ni itaati altına alan Yıldırım Bayezid, 1392'de Kastamonu üzerine yürüyerek Süleyman Paşa'yı mağlûp edip öldürmüştü; böylece Candaroğulları Beyliği'nin Kastamonu şubesine son vermiştir (Yücel, 1993: s.148).

1385 yılında Kötürüm Bâyezid'in ölmesi üzerine Candaroğulları Beyliği'nin Sinop şubesinin başına geçen oğlu İsfendiyar Bey, bir yandan beylik toprakları ellerinden alınan Aydın, Saruhan ve Menteşe beylerini Sinop'ta himaye etmekte, bir yandan da Eflak voyvodası Mircea ve Sivas hükümdarı Kadı Burhâneddin ile temasta bulunmaktaydı. Timur Anadolu'ya doğru sefere çıktığında onun etrafında toplanan beyler arasında İsfendiyar da vardı. Nitekim 1402'deki Ankara savaşından sonra Kastamonu dâhil beyliğin eski topraklarına yeniden sahip oldu. Timur'un Semerkant'a dönmesinden sonra Yıldırım'ın oğulları arasında çıkan taht kavgaları sırasında, güçlü şehzadeye karşı zayıfı tutarak mücadelelerin uzamasını sağlamaya çalıştı. Ancak oğlu Kâsım'ın Çelebi Mehmed'e sığınarak Kastamonu ve Çankırı dolaylarının kendisine verilmesini istemesi ve Çelebi Mehmed'in de onu desteklemesi üzerine bu yerleri Osmanlı himayesindeki oğlu Kâsım'a terk etmek zorunda kalmıştır. İsfendiyar Bey'in II. Murad dönemindeki teşebbüsleri de akim kalmış, torunu Hatice Sultan ile evlenen II. Murad'la 1423 yılında yaptığı antlaşmayla Candaroğulları Beyliği'nin tekrar ikiye bölünmesi tescillenmiş; oğlu Kâsım Bey'e istediği yerler geri vermek zorunda kalmıştır. 1439'da vefat eden İsfendiyar Bey, yarım asır kadar süren hükümdarlığı sebebiyle Candaroğulları Beyliği'nin bazı kaynaklarda İsfendiyaroğulları adıyla anılmasına da sebep olmuştur (Yücel, 1993: s.148).

İsfendiyar Bey'den sonra yerine oğlu II. Tâceddin İbrahim Bey geçti. 1443'te Sinop'ta öldüğünde büyük oğlu Kemâleddin İsmail, bey oldu. Emirliğinin ilk yıllarında bey olmak için kendisiyle rekabete girip Osmanlılara başvuran kardeşi Kızıl Ahmet Bey ile uğraşmak durumunda kaldı. 1461'de II. Mehmed çıktığı Trabzon seferi sırasında Candaroğlu topraklarına da uğradı ve önce Kastamonu, sonra da Sinop'u aldı. Sinop'ta II. Mehmed'in huzuruna çıkan İsmail Bey'e Bursa civarındaki Yenişehir ve Yarhisar timarları, oğlu Hasan Bey'e de Bolu sancağı verildi. Sinop'tan Kastamonu'ya geçen İsmail Bey, oradan Devrekânî'ye gitti. Sonra da veziri Şahinoğlu Şehâbettin Ağa ile birlikte Yenişehir'e geçti. Ancak kardeşi Kızıl Ahmed'in teslim olmayıp Uzun Hasan'a iltica etmesi üzerine Anadolu'da kalması mahzurlu görülen İsmail Bey'e Filibe sancağı verilip oraya gönderildi. 1479'da Filibe'de vefat eden İsmail Bey, burada yaptırmış olduğu Bey Mescidi yanındaki türbeye defnedildi (Yücel, 1993: s.148-149).

2.2.1. I. Süleyman Paşa

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde adı "Candaroğlu Süleyman Paşa" ya da "Candar Bey oğlu Süleyman Paşa" şeklinde geçen I. Süleyman Paşa, yukarıda da ifade edildiği üzere 1309-1341 yılları arasında hüküm sürmüştür. Defter'de Ulus-Amasra'da yer alan Arıd Divânı'ndaki iki parça araziden Tekyedâr Ömer Seydi'ye ait on mudluk yer ile Güngeriş Kim'e ait on mudluk yerin Candaroğlu hanedanına mensup Süleyman Paşa, İbrahim Bey ve İsfendiyar Bey tarafından vakıf tayin ve tasdik edildikleri görülmektedir.

"Karye-i Arıd Divânı'nda Dede oğlu 'Ömer Seydi'niñ on mudluk yeri vardır, vakıf Candar oğlu Süleyman Pâşâ'dan, İbrâhim Beg'den ve İsfendiyâr Beg'den, tekyedârdır..." (TTd. 547, v. 148a).

"Karye-i Arıd Divânı'nda Güngeriş Kim, on mudluk yerdir, kadîm mülk ıssı Candar Bey oğlu Süleyman Pâşâ'dan ve İbrâhim Beg'den ve İsfendiyâr Beg'den,..." (TTd. 547, v. 149a).

2.2.2. Ali Bey

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde "Ali Bey" olarak geçen ve adı I. Süleyman Paşa'yla birlikte anılan Ali Bey, yukarıda da belirtildiği üzere 1309'da Çobanoğlu Mahmud Bey'den Kastamonu'yu alarak beyliğin merkezi yapan Candaroğlu Süleyman Paşa'nın Taraklı Borlu (Safranbolu)'yu idare etmesi için gönderdiği oğlu Ali Bey (Uzunçarşılı, 2019: s.122) olmalıdır. Ancak bu kişinin, Çobanoğlu Mahmud Bey'in kardeşi Ali Bey olma ihtimali de mevcuttur. Bilindiği üzere 1292'de Çobanoğlu beyi olan Mahmud, emirliği sırasında Bizanslılarla şiddetli muharebelerde bulunmuş, kardeşi Ali Bey eliyle yürüttüğü başarılı seferler sonucunda Sakarya nehrinin karşı tarafına kadar olan toprakları ele geçirmeyi başarmıştır (Yücel, 1980: s.49). Nitekim Bizanslı tarihçi Pachymeres de 1307 yılı hadiselerinden söz ederken Çobanoğlu Ali'nin Bizansla anlaşarak bir müddet gazayı yavaşlattığını belirtir (Pachymeres, 2009: s.74). Bu durumda birbirine yakın tarihlerde yörede faaliyetlerde bulunmuş olan Candaroğlu Ali Bey ya da daha zayıf bir ihtimalle Çobanoğlu Ali Bey'in Ulus-Amasra'da bulunan iki parça yeri imamete, iki parça yeri de tekyeye şart koşarak vakfettiklerini söylemek mümkündür.

"*Ḳarye-i Ulus'da Seydî Fakîh'in bir zâviye yeri var; 'Ali-şîr yeri derler, imamete meşrûd, kadîmesi 'Alî Bey mektubu var, merhum Sultân Bayezid Hân'ın berâtı var, görüleb deftere şebt olundu deyü...*" (TTd. 547, v. 143b).

"*Ḳarye-i Ulus'da Tağlî'da Nur Beg'i Şeyh'in bucuḳ çiftlik vakıf yeri vardır, tekyedârdır, elinde Beglerbegi oğlu 'Alî Beg'den ve Kötürüm Bâyezid'den bitîleri vardır ve padişâhımız hâzretleri dahi muḳarrernâme vermiş deyü...*" (TTd. 547, v. 144a).

"*Ḳarye-i Ulus'da Göynükviran'da Sâtılmış Şeyh'in bucuḳ çiftlik vakıf yeri vardır, KozŞarnıç derler, mülk ıssı 'Alî Bey'den ve Süleymân Pâşâ'dan bitîleri vardır, tekyeye vakıfdır deyü...*" (TTd. 547, v. 147a).

"*Ḳarye-i Ulus'da Kuş oğlu Meḥemmed Fakîh'in bir çiftlik vakıf yeri vardır, imâmete meşrûtdur, Beglerbegi oğlu 'Alî Beg'den ve Bâyezid-i Hüdâvendigâr'dan ve padişâhımız hâzretlerinden berâtları var ahkâm-ı şerîfe görüleb deftere kayd olundu...*" (TTd. 547, v. 147b).

2.2.3. İbrahim Bey

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde adı "İbrahim Bey" olarak diğer Candarlı emirleriyle birlikte anılan İbrahim Bey, yukarıda da belirtildiği üzere 1309'da Kastamonu'yu beyliğin merkezi yapan Candaroğlu Süleyman Paşa'nın oğlu olup Sinop'u idare etmek üzere babası tarafından vali tayin edilmişti. 1341 yılında babasının vefatı üzerine beyliğin başına geçmiştir. Vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ulus-Amasra'da tayin ya da tasdik etmiş olduğu yedi parça vakıf arazisi mevcuttur.

"*Ḳarye-i Ulus'da Seydî Şeyh'in Çerdeniç'de Hâmza Şeyh yeri, evlik yerdir, vakıfdır, İbrâhim Beg ve İskender Beg bitîleri var...*" (TTd. 547, v. 143a).

"*Ḳarye-i Ulus'da Ağa Köyü'nde Seğid'in bucuḳ çiftlik vakıf yeri vardır, kadîm mülk ıssı İbrâhim Beg'den ve Bâyezid-i Hüdâvendigâr'dan, dört mudluk yer imiş...*" (TTd. 547, v. 144a).

"*Ḳarye-i Arıd Divânı'nda Dede oğlu 'Ömer Seydî'niñ on mudluk yeri vardır, vakıf, Candar oğlu Süleyman Pâşâ'dan, İbrâhim Beg'den ve İsfendiyâr Beg'den, tekyedârdır...*" (TTd. 547, v. 148a).

"*Ḳarye-i Arıd Divânı'nda Güngerîş Kim, on mudluk yerdir, kadîm mülk ıssı Candar Bey oğlu Süleyman Pâşâ'dan ve İbrâhim Beg'den ve İsfendiyâr Beg'den,...*" (TTd. 547, v. 149a).

"*Ḳarye-i Ulus'da Bağcuğaz'da Mü'min'in bucuḳ çiftlik vakfı vardır, Mes'ûd Şeyh yeri derler, kadîmden mülk ıssı İbrâhim Beg'den ve Bayezid-i Hüdâvendigâr'dan bitîleri vardır...*" (TTd. 547, v. 151a).

"*Ḳarye-i Ulus'da ḳarye-i İslamlar'da Hâcî Meḥemmed'in dâdi ve Bayram Beyi yeri ki iki çiftlik yerdir, vakıf, elinde Beglerbegi oğlu İbrâhim Beg'den ve Emir Süleymân'ın bitîleri vardır...*" (TTd. 547, v. 151b).

"*Ḳarye-i Ulus'da Mansûr Fakîh'in altı mudluk yeri vardır, vakıf, kadîm mülk ıssı İbrâhim Beg'den ve Bayezid Beg'den nişâni var imiş, zâyi' olmuş...*" (TTd. 547, v. 155a).

2.2.4. Kötürüm Bâyezid

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde adı "Bâyezid Bey" ya da "Kötürüm Bâyezid" olarak anılan Bayezid Bey, Candaroğlu Âdil Bey'in oğlu olup 1361'de beyliğin başına geçmiş, 1385'te ölünceye kadar Candaroğullarını idare etmiştir. Diğer Candaroğulları beyleri gibi Ulus-Amasra'da tayin edilmiş iki, Onikidivan'da bir vakıf dolayısıyla ismi zikredilmiştir.

"*Ḳarye-i Ulus'da Tağlı'da Nur Beg'i Şeyh'in bucuḳ çiftlik vakıf yeri vardır, tekyedârdır, elinde Beglerbegi oğlu 'Alî Beg'den ve Kötürüm Bâyezid'den bitîleri vardır...*" (TTd. 547, v. 144a).

"*Ḳarye-i Ulus'da Mansûr Faḳîh'in altı mudluḳ yeri vardır, vakıf, ḳadîm mülk ıssı İbrâhim Beg'den ve Bayezid Beg'den nişânı var imiş zâyî' olmuş...*" (TTd. 547, v. 155a).

"*Ḳarye-i Ulugeçüdü'de mülk ıssı Fursun Şarabioğlu 'Ömer Faḳîh dutduḡu yeri ki Bâyezid yeridir, vakf itmiş, İsfendiyâr Beg dahî müselleḡ dutub hükm-i hümayûn virmiş...*" (TTd. 547, v. 159b).

2.2.5. İskender Bey

1361 yılında Candaroğulları Beyliği'nin başına geçen Kötürüm Bâyezid'in tahtı küçük oğlu İskender'e bırakmak istemesi üzerine büyük oğlu Süleyman tarafından öldürülen şehzadedir (Uzunçarşılı, 2019: s.126). Muhtemelen kısa bir süre idarecilik yapmış olmasına rağmen 547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde ismi geçmektedir.

"*Ḳarye-i Ulus'da Seydî Şeyh'in Çerdeniç'de Ḥamza Şeyh yeri, evlik yerdir, vakıfdır, İbrâhim Beg ve İskender Beg bitîleri var...*" (TTd. 547, v. 143a).

2.2.6. İsfendiyar Bey

547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde adı "İsfendiyar" ya da "İsfendiyar Bey" olarak geçen İsfendiyar Bey, babası Kötürüm Bâyezid'in ölmesi üzerine 1385'te Candaroğulları Beyliği'nin Sinop şubesinin başına geçmiş ve 1439'da vefat edinceye kadar Candaroğullarının reisliğini yapmıştır. Yarım asır süren bu idareciliği dolayısıyla beylik bazı kaynaklarda kendi ismiyle, "İsfendiyaroğulları" adıyla da anılmıştır. Ulus-Amasra'da tayin edilmiş iki, Onikidivan'da dört vakıf dolayısıyla ismi zikredilmiştir.

"*Ḳarye-i Ulus'da Honaz'da Kürd köyünde Mü'min Faḳîh'in bucuḳ çiftlik vakıf yeri vardır, Şavcı Yahya yeri derler, İsfendiyâr bitîsi var, imâma meşrûṭ...*" (TTd. 547, v. 148b).

"*Ḳarye-i Afşar Divânı'nda Ḥamza Faḳîh mutaşarrıf idegeldüḡi yeri İsfendiyâr Beg, ḳadîm mülk ıssından şatun alub vakf itmiş...*" (TTd. 547, v. 157a).

"*Ḳarye-i Ulugeçüdü'de mülk ıssı Fursun Şarabioğlu 'Ömer Faḳîh dutduḡu yeri ki Bâyezid yeridir, vakf itmiş, İsfendiyâr Beg dahî müselleḡ dutub hükm-i hümayûn virmiş...*" (TTd. 547, v. 159b).

"*Ḳarye-i Günye'de Deñiz oḡlu Sa'id Faḳî dutadurduḡu yeri Bâyezid-i Hüdâvendigâr vakf itmiş, İsfendiyâr zamanında Hüseyin Nâib bitîsin alub yırtmış, on beş mudluḳ yerdir bi-muddi Ḳostantiniyye deyü...*" (TTd. 547, v. 169a).

"*Ḳarye-i Avşar'da Günye'de Gürte Divânı'nda Ḥasan Faḳî dutadurduḡu yeri ki Şâhibler yeridir, ḳadîmesi mülk ıssı Halîl Beg vakf itmiş, mezkûr İsfendiyâr dahî nişân virmiş ve amma Hüdâvendigâr zamanında on beş mudluḳ yerdir deyü...*" (TTd. 547, v. 170b).

"*Ḳarye-i Karaköy'de Yusufcu yerini Ḳâsım Beg vakf itmiş Mevlânâ 'Âyid oḡluna, İsfendiyâr Beg dahi müselleḡ dutub nişân virmiş, on iki mudluḳ yerdir...*" (TTd. 547, v. 183a).

2.2.7. Kâsım Bey

İsfendiyar Bey'in oğlu olan Kâsım Bey, Çelebi Mehmed ve II. Murad zamanlarında Osmanlı desteğiyle babasını Kastamonu ve Çankırı dolaylarını kendisine bırakmaya zorlamıştır (1423). Tuğra çekip berat verebilen bir bey olarak 1464 yılına kadar kendisine bırakılan yörede hüküm sürmüştür. 547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde Onikidivan'daki Karaköy'de bulunan bir yerle ilgili olarak adı geçmektedir.

"*Ḳarye-i Karaköy'de Yusufcu yerini Ḳâsım Beg vakf itmiş Mevlânâ 'Âyid oḡluna, İsfendiyâr Beg dahi müselleḡ dutub nişân virmiş, on iki mudluḳ yerdir...*" (TTd. 547, v. 183a).

2.2.8. İsmail Bey

1443-1461 yılları arasında Candaroğulları beyi olmuş, 1479'da Filibe'de vefat etmiş olan İsmail Bey'in Kastamonu şehir merkezinde yaptırmış olduğu Külliye'deki cami, medrese, han, kütüphane, hamam ve türbe dikkat çekici büyüklüktedir. Buradaki kitabelerden birinde hakkedilmiş olan "es-Sultanü ve'l-Hakanü'l-Azîm, Mevlayü Müluki'l-Arab ve'l-Acem" unvanı iktidarının hedeflerini gösterecek mahiyettedir. 547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde Ulus-Amasra'da vakfedilmiş bir araziyle ilgili olarak kendisine atıfta bulunmaktadır.

"Çarye-i Çakraz'da Fursun Fağh'ın atası hissesi ki yigirmi mudluk yerdir, vakıf, kadim mülk ıssından ve Hüdāvendigār'dan ve İsmā'il Beg'den, imamdır, Hācī Faqı oğlu Muştafa Faqı mutaşarrıf merhum Murad Hān berātıyla deyü ..." (TTd. 547, v. 155a).

3. SONUÇ

Cami, medrese, tekke, zaviye, köprü ve yollar gibi eserlerin yapımında ve işleyişinde etkin rol oynayan vakıflar, aynı zamanda söz konusu hizmetlerin devamlılığı açısından da düzenli bir gelir kaynağı oluşturmuşlar; vakfa devredilmiş olan çiftlikler, tarlalar, bahçeler gibi mal ve arazilerin tasarruf hakkını elinde bulunduranlar, elde ettikleri gelirlerin bir kısmını vakıf görevlisine teslim ederek devlet hazinesinden gider kaybı yaşanmadan vakıf şartlarına uygun olarak hizmetlerin devam etmesini sağlamışlardır.

Vakıfların veya vakfa devredilmiş malların ve arazilerin hükmî varlığını tespit ve kayıt altına almak için düzenlenmiş olan vakfiye, vakıfnâme, mukarrernâme, temessük, hüküm, mektup, berat, nişan ve biti gibi adlar taşıyan belge ve senetler muhtelif zamanlarda yapılan tahrirlerde zabıt altına alınarak evkâf defterleri oluşturulmuştur. Nitekim II. Selim döneminde (1566-1574) tahrir olunan 547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri de bu nevi belge ve senetler üzerinden oluşturulmuş bir defterdir ve geçmişte vakıf işlemini gerçekleştiren kişilere, vakfedilen arazilere ve bu arazilerin büyüklüklerine, vakıf arazilerini tasarrufu altından bulunduran ve araziye işleyen kimselere, arazide yetiştirilen ürünlere, bu ürünler üzerinden alınan vergilere, arazi üzerinde bulunan yapılara ve vakıf gelirlerinin harcadığı kalemlere dair malumatı içermektedir.

Bu çalışma, asıl olarak, XVI. asrın ikinci yarısında Bolu sancağında var olan 16 kaza ve nahiyede vakfedilmiş arazilerin kayıtlarını içeren 547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'ndeki Yenice/Karabük (v. 127b-134a), Ulus/Amasra (v. 142b-156a) ve Onikidivan/Bartın'a (v. 156b-187a) ait kısımlardan elde edilen verilerle kaleme alınmıştır. Görüldüğü kadarıyla Evkaf Defteri'ndeki Yenice, Ulus-Amasra ve Onikidivan'a ait vakıf kayıtlarında da geçen "Eski Defter", "Defter-i Atık" ve "Defter-i Cedid" ifadelerinden yörede en azından üç kez tahrirât yapıldığı, II. Mehmed, I. Selim ve II. Selim dönemindeki bu tahrirâtlarda daha önceki sultanlar tarafından berat, nişan, temessük, biti, mektup, hüküm, mukarrernâme ya da vakıfnâme vermek suretiyle tayin veya tasdik edilen vakıfların da defterlere aynı ifade kalıplarıyla ayrı bir nüsha oluşturacak şekilde kaydedildiği anlaşılmaktadır.

Yenice, Ulus-Amasra ve Onikidivan'ın XIV ve XV. yüzyıllarda Osmanlı ve Candarlı hâkimiyet alanı olarak nüfuz mücadelelerine sahne olduğu, arazi vakıflarını tayin ya da tasdik eden kimselerin kimler olduğuna bakıldığında da tespit etmek mümkündür. Yörede tayin edilen ilk vakıfların Candarlılara ait olması, I. Murad'dan itibaren yörede Osmanlı nüfuzunun hissedilmeye başlaması tarihsel sürece de uygun düşmektedir.

Nitekim 547 numaralı Bolu Livası Evkaf Defteri'nde yer alan Konrapa (Düzce) ve Ereğli (Zonguldak) yöresindeki vakıf kayıtlarında Orhan Bey'e atıflarda bulunulurken Yenice (Karabük), Ulus (Amasra), Onikidivan (Bartın) yöresindeki kayıtlarda ismi anılan ilk Osmanlı sultanının I. Murad olması, bölgenin nispeten daha geç bir zamanda Osmanlı nüfuzu altına girdiğini gösterecek mahiyettedir. Bolu livasının diğer kaza ve nahiyelerinde olduğu gibi Yenice, Ulus-Amasra ve Onikidivan'daki vakıf kayıtlarında da Yıldırım Bâyezid'e yapılan görece yüksek sayıdaki atıf Yıldırım Bâyezid'in yöreye olan ilgisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Görüldüğü kadarıyla Yenice, Ulus-Amasra ve Onikidivan'da Osmanlı sultanları I. Murad, I. Bâyezid, II. Murad, Emir Süleyman, II. Murad, II. Mehmed, II. Bâyezid, ve II. Selim tarafından araziler vakfedilmiştir. Buna karşın Yenice, Ulus-Amasra ve Onikidivan'da Orhan Bey, Çelebi Mehmed ve I. Selim tarafından tayin

ya da tasdik edilmiş vakıf arazisi mevcut değildir. Arazi vakıflarının daha ziyade ilk Osmanlı sultanları tarafından yapıldığı, tayin edilen vakıfların sonraki Osmanlı sultanları tarafından “tecdid beratları” verilmek suretiyle tasdik edildikleri anlaşılmaktadır. Aynı şekilde bölgede hâkimiyet kurmuş ve nüfuz sahibi olmuş Candaroğulları Beyliği’ne mensup I. Süleyman Paşa, Ali Bey, İbrahim Bey, Kötürüm Bâyezid, İskender Bey, İsfendiyar Bey, Kâsım Bey ve İsmail Bey tarafından araziler vakfedildiği ya da vakfedilen arazilerin berât, nişan ya da biti vermek suretiyle tasdik edildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Tahrir Defteri (547). Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, Ankara.

Tapu Tahrir Defteri (1117). Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara.

Literatür Kaynakları

Emecen, M. F. (2009). Selim II. TDV İslâm Ansiklopedisi. (c. XXXVI, s. 414-418).

Emecen, M. F. (2017). Rumeli Fatihi Süleyman Paşa’ya Dair Bazı Meseleler ve Notlar. *Avrasya İncelemeleri*, 6(1), 1-8.

Erdoğan, M. A. (1995). Antalya ve Havalisi Tarihi İçin Bir Kaynak: Defter-i Evkâf-ı Livâ-i Teke. *Tarih İncelemeleri*, 10(1), 91-185.

Ertuğrul, A. (2017). II. Selim Dönemine Ait Evkâf Defteri’ne Göre Düzce ve Havalisindeki Vakıflar ve Gelir Kalemleri. *Düzce’de Tarih Kültür ve Sanat*, Bursa: Gaye.

Ertuğrul, A. & Turan, N. (2019). Bolu Sancağında Yıldırım Bayezid’e Mahsus Yapılara Tayin Edilen Vakıflar. *Uluslararası Yıldırım Bayezid Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 13 (28), 499-549.

Ertuğrul, A. & Yaşa, F. (2020). II. Selim Dönemi Evkâf Defteri’ne Göre Düzce ve Çevresinde Toprak, Mahsul, Köy ve Köylüler. *Konur Alp Gazi ve Düzce Tarihi Sempozyumu Bildiriler*, Ankara, 13 (29), 443-469.

Gökbilgin, M. T. (1997). Orhan. *İslâm Ansiklopedisi*. (c. IX, s. 399-408).

Gökbilgin, M. T. (1997). Osman I. *İslâm Ansiklopedisi* (c. IX, s. 431-443).

Günel, Z. (1999). Umuroğulları Hakkında Bazı Görüşler. XII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler (II), Ankara, 2, 590-594.

Günay, H. M. (2012). Vakıf. TDV İslâm Ansiklopedisi (c. XLII, s. 475-479).

Halaçoğlu, Y. (2014). XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İnalcık, H. (1992). Bayezid I. TDV İslâm Ansiklopedisi (c.V, s. 231-234).

İnalcık, H. (2003). Mehmed II. TDV İslâm Ansiklopedisi (c. XXVIII, s. 395-407).

İnalcık, H. (2020). Murad I. TDV İslâm Ansiklopedisi (c. XXXI, s. 156-164).

İnalcık, H. (2020). Murad II. TDV İslâm Ansiklopedisi (c. XXXI, s. 164-172).

Kayapınar, L. (2010). Süleyman Çelebi, Emir. TDV İslâm Ansiklopedisi (c. XXXVIII, s. 82-85).

Konukçu, E. (2011). Orhan Gazi’nin Şehit Oğlu Süleyman Paşa. Orhan Gazi ve Dönemi, Selimoğlu, İ. (Ed). Bursa: Gaye Kitabevi.

Konukçu, E. (2014). Konur Alp İli. *Türkiyat Mecmuası*, c. 24, 15-24.

Pachymeres, G. (2009). Bizans Gözüyle Türkler. İlcan Bihter Barlas (Çev.). İstanbul. İlgî Kültür.

- Sarı, S. (2024). Şehzade Korkut'un Siyasi Faaliyetleri ve Yörük Taifeleriyle Münasebetleri. *Akdeniz İnsani Bilimler*, 14, 1-10.
- Taş, K. Z. (1993). Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı (Tez No: 26003) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi] Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr>.
- Taş, K. Z. (1999). Kuzeybatı Anadolu'da Az Bilinen Bir Beylik: Umuroğulları. XII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler (II), Ankara, 2, 595-603.
- Taş, K. Z. (2017). Osmanlı'nın Arka Bahçesi Bolu Sancağı. İstanbul: Post Yayın.
- Turan, Ş. (1992). Bâyezid II. TDV İslâm Ansiklopedisi (c. V, s. 234-238).
- Turgut, V. (2016). Vakıf Belgeleri Işığında Umur Bey ve Lala Şahin Paşa'nın Menşei ve Osmanlılar ile İttifakına Dair. *Osmanlı Araştırmaları*, c. XLVII, 1-38.
- Uzunçarşılı, İ.H. (2019). Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yakupoglu, C. (2010). Bartın Vakıfları (1214-1514). Kdz. Ereğli: Post ve Post.
- Yınanç, M. H. (1997). Bayezid I, İslâm Ansiklopedisi (c. II, s. 369-392).
- Yücel, Y. (1980). XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çobanoğulları, Candaroğulları Beylikleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1 (74), 49.
- Yücel, Y. (1993). Candaroğulları. TDV İslâm Ansiklopedisi (c. VII, s. 146-149).

